

Fraus creditorum i pobijanje dužnikovih pravnih radnji

Bodrožić, Ivor

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:476386>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
P R A V N I F A K U L T E T

Student:
Ivor Bodrožić

Kolegij:

RIMSKO PRIVATNO PRAVO

Naslov diplomskog rada:

***FRAUS CREDITORUM I POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH
RADNJI***

Mentor:
Prof. dr. sc. Tomislav Karlović

Zagreb, kolovoz 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Ivor Bodrožić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivor Bodrožić

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RAZVOJ OVRHE U RIMSKOM PRAVU	3
2.1. Općenito o razvoju oblika pravne zaštite – od samopomoći do isključive državne pravne pomoći	3
2.2. Osobna ovrha u rimskom pravu.....	4
2.3. Imovinska ovrha	6
2.3.1. Općenito.....	6
2.3.2. <i>Missio in possessionem</i>	7
2.3.3. <i>Venditio bonorum</i>	8
2.3.4. <i>Distractio bonorum</i>	9
3. SREDSTVA ZAŠTITE PROTIV PRIKRATE VJEROVNIKA U RIMSKOM PRAVU ...	10
3.1. Općenito.....	10
3.2. <i>Restitutio in integrum ob fraudem</i> i <i>interdictum fraudatorium</i>	11
3.3. <i>Actio Pauliana</i>	14
4. PRETPOSTAVKE PRIMJENE <i>ACTIO PAULIANA</i>	17
4.1. Osiromašenje dužnika (<i>deminutio patrimonii</i>)	17
4.2. Oštećenje vjerovnika (<i>eventus damni</i>).....	18
4.3. Svijest dužnika da radnjom oštećuje vjerovnike (<i>consilium fraudis</i>).....	19
4.4. Znanje stjecatelja o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima (<i>consciis fraudis</i>)	20
5. POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU	23
5.1. Pojam pobijanja i razvoj uređenja u hrvatskom zakonodavstvu	23
5.2. Opće pretpostavke	24
5.2.1. Tražbina dospjela za isplatu.....	24
5.2.2. Insolventnost dužnika	25
5.2.3. Dužnikova pravna radnja	25
5.2.4. Oštećenje vjerovnika.....	26
5.3. Posebne pretpostavke	26
5.3.1. Določna Paulijanska tužba (<i>actio Pauliana dolosa</i>).....	27
5.3.2. Kulpozna Paulijanska tužba (<i>actio Pauliana culposa</i>)	27
5.3.3. Obiteljska Paulijanska tužba (<i>actio Pauliana familiaria</i>).....	28
5.3.4. Kvazipaulijanska tužba (<i>actio quasi Pauliana</i>)	29
5.4. Isključenje pobijanja.....	29

5.5. Sredstva pobijanja.....	30
5.6. Učinak i rok pobijanja	31
6. ZAKLJUČAK	33
POPIS LITERATURE	35

1. UVOD

Pod prikratom vjerovnika (*fraus creditorum* ili *alienatio in fraudem creditorum*) podrazumijevamo radnje kojima insolventni dužnik umanju svoju imovinu (npr. fiktivnom prodajom, prodajom stvari ispod cijene, darovanjem i sl.) prije ili poslije pokretanja ovrhe nad njegovom imovinom, u namjeri da onemogući vjerovnicima da naplate svoja potraživanja iz nje.¹ Riječ je o privatnom deliktu pripadnom honorarnom pravu, odnosno pravno sredstvo pobijanja tih radnji uveo je pretor. Nepostojanje posebne sankcije i sredstva u starom civilnom pravu ne čudi, ponajprije zbog personalne egzekucije.² Odgovornost vlastitom osobom svakako bi bila element koja bi dužnike upućivala na uredno ispunjavanje tražbina. Prijelazom na imovinsku ovrhu, koja je postala redoviti oblik ovrhe, dolazi do mogućnosti ovakvih prijevratnih radnji dužnika. Stoga je i razvoj pravne zaštite protiv njih usko povezan s razvojem ovrhe u rimskom pravu. U svrhu zaštite vjerovnika, pretor je uveo tri procesna sredstva za pobijanje dužnikovih pravnih radnji. U početku *interdictum fraudatorium* i *restitutio integrum ob fraudem*, a kasnije *actio Pauliana*, koja je objedinila učinke prethodna dva pravna sredstva i omogućila vjerovnicima sveobuhvatnu zaštitu.³

U suvremenom pravu, pojam *actio Pauliana* opisuje se kao „niz tehnika za pružanje zaštite vjerovnicima u slučajevima u kojima dužnik umanjuje svoju ovršivu imovinu kako bi izbjegao plaćanje svojih dugova“.⁴ Pritom se i u suvremenom hrvatskom pravu, kao i u ostatku europskih država, ovaj institut temelji na uređenju postavljenom u rimskom pravu. Naime, već je u rimskom pravu ovaj delikt opisan kao trostrani odnos koji se temelji na (i) postojanju duga između dužnika i vjerovnika, (ii) transakciji između dužnika i treće strane (stjecatelja), i (iii) svijesti dužnika da radnjom oštećuje vjerovnike (nije potrebna namjera) i saznanju stjecatelja o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima.⁵

Ovaj institut pridonosi jačanju položaja vjerovnika s jedne strane, dok s druge strane pridonosi jačanju temeljnog načela obveznog prava – načelo dužnosti ispunjenja obveza.⁶ Kako je i ono utemeljeno u rimskom pravu, tako se u suvremenim monografijama i glede instituta prikrate

¹ Usp. Romac, A., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2002., str. 410; Baron, I., *Institucije rimskoga prava*, Bibliografski zavod d.d. Nakladna knjižara, Zagreb, 1925., str. 254.; Romac, A., *Rječnik rimskog prava*, Naklada Dominović, Zagreb, 2018., str. 29.

² Sovrlić, M., *Fraus creditorum u rimskom pravu*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2019., str. 1091.

³ Stojčević, D., *Rimsko privatno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 1988., str. 299.

⁴ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka u predmetu Feniks Sp. z o.o. protiv Azteca Products & Services SL (C-337/17, EU:C:2018:487), t. 35., dostupno na:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=203228&doclang=HR>

⁵ *Ibid.*, t. 37.

⁶ Skorup, V., *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji*, Informator, Zagreb, 2021., str. 28.

vjerovnika ističe: „Njegov je razvoj moguće pratiti od rimskog prava na čijim su postavkama izgrađene i suvremene pravno pozitivne postavke instituta, do suvremenih uređenja koja se opredjeljuju tako da pojedina od njih posebnim propisima uređuju pobijanje pravnih radnji dužnika, kao što je slučaj u pravnim sustavima europskog kontinentalnog pravnog kruga, koji pripadaju tzv. germanskom pravnom krugu (austrijsko i njemačko pravo), dok je u pojedinim pravnim sustavima institut uređen pravilima građanskih kodifikacija, što je slučaj u pojedinim pravnim sustavima koji pripadaju, tzv. romanskom pravnom krugu (francusko i talijansko pravo).“⁷ U vezi navedenoga treba dodati da je sredinom prošlog stoljeća, po uzoru na germanski pravni sustav (ponajprije tadašnji njemački Zakon o pobijanju dužnikovih pravnih radnji izvan stečaja), u Kraljevini Jugoslaviji bio donesen i Zakon o pobijanju pravnih djela izvan stečaja od 22. siječnja 1931.⁸ Međutim, nastavljajući već ranije napuštanje reguliranja ovog instituta samostalno⁹, posebnim pozitivnim propisom koji bi sveobuhvatno regulirao materiju pobijanja pravnih radnji dužnika izvan stečaja, u suvremenom hrvatskom pravu on je uređen u Zakonu o obveznim odnosima (čl. 66.-71.).¹⁰ Prema tome, u suvremenom hrvatskom pravu se odvojeno regulira pobijanje izvan stečaja (uređeno odredbama ZOO-a) od pobijanja u stečaju (uređeno Stečajnim zakonom).¹¹

U skladu sa svime navedenim, u ovom radu će prvo biti obrađen razvoj ovrhe u rimskom pravu, počevši od osobne ovrhe, pa sve do imovinske ovrhe. Zatim će biti detaljnije izložene specifičnosti instituta pobijanja dužnikovih radnji u rimskom pravu, odnosno pretpostavke primjene *actio Pauliana*. U drugom dijelu će pak biti obrađene zakonske odredbe kojima je uređeno pobijanje dužnikovih pravnih radnji u ZOO-u, uz prateće komentare te primjere iz sudske prakse. Na kraju će biti izneseni zaključci o održanju rimske pravne tradicije u pogledu ovog instituta, tj. u kojoj mjeri su temeljne odrednice iz rimskog prava zadržane i danas u suvremenom hrvatskom pravu.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, str. 18.

⁹ Usp. Zakon o obveznim odnosima iz 1978. (dalje u tekstu: ZOO 78), Narodne novine, br. 53/91, 73/91, 3/94, 111/93, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 88/01, 35/05.

¹⁰ Zakon o obveznim odnosima (dalje u tekstu: ZOO), Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22.

¹¹ Momčinović, H., *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji prema Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 56, posebni broj, 2006., str. 523.

2. RAZVOJ OVRHE U RIMSKOM PRAVU

2.1. Općenito o razvoju oblika pravne zaštite – od samopomoći do isključive državne pravne pomoći

Povijesno gledajući, prvi oblik zaštite i ostvarenja prava pojedinaca u Rimu i rimskom pravu bila bi samopomoć (neograničena) i osveta oštećenika.¹² Tragovi navedenoga nalaze se u Zakoniku dvanaest ploča, međutim, u njemu se bile sadržane i odredbe iz kojih je vidljivo da je država bila sve više uključena u postupak ostvarivanja prava. Tako se u njegovu sadržaju mogu prepoznati:

1. Neograničeno pravo samopomoći, u odredbi: „*Si nox furtum factum sit, si im occisit, jure caesus esto*“ (tab. VIII, 12);
2. Ograničeno pravo samopomoći u slučajevima u kojima je pravo vjerovnika i bez prethodne sudbene osude posve jasno, npr. kod *nexuma*¹³, odnosno koja se može okarakterizirati i kao privatna ovrha ako je izvršena na temelju sudske presude.¹⁴

Naime, razvojem rimske države dolazi do ograničenja samopomoći. Ono se sastoji u nemogućnosti samostalnog provođenja samopomoći od strane oštećenika čije pravo nije jasno i nedvojbeno, bez prethodne odluke države (suda). Temeljem odluke države kojom je pravo oštećenika postalo jasno i nedvojbeno, oštećeniku se prepustila prisilna provedba samopomoći, koja se od tada provodila temeljem državno ustanovljenog načina (tj. u pravnom obliku).¹⁵ Tako „prvobitna neograničena samopomoć postaje legalizirana samopomoć odnosno privatna ovrha“.¹⁶ Mallin je pritom istaknuo: „Samopomoć je uvijek privatna, ovrha može biti privatna ili državna; samopomoć je prisilna provedba svakog prava, ovrha je prisilna provedba likvidnog

¹² Mallin, I., *Actio Pauliana, nadopunjak ovršnog prava*, Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu, br. 10, 1884., str. 591.

¹³ Protiv dužnika koji se temeljem *nexuma per aes et libram* obvezao vjerovniku platiti određenu novčanu svotu, vjerovnik je mogao, u slučaju da dužnik nije ispunio obvezu, postupati sa „*manus injectio pro judicato*“. To je značilo da je istekom trideset dana od kada je istekao platežni rok (*triginta dies iusti*) vjerovnik mogao svezati dužnika i upotrebljavati ga kao radnika. *Ibid.*, str. 592-593.

¹⁴ Usp. Mallin, I., *Actio Pauliana, nadopunjak ovršnog prava*, Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu, br. 11, 1884., str. 633.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Uz to, privatna ovrha može biti neposredna ili posredna. Kod neposredne ovrhe, ovrhovoditelj temeljem likvidnog pravnog zahtjeva može provesti ovrhu i bez posebne ovršne dozvole od strane države, dok kod posredne on mora ishoditi posebnu ovršnu dozvolu kako bi se provela ovrha. Konačno, u posljednjoj fazi, država isključuje samopomoć pojedinca kao oblik pravne zaštite. Počinje period isključive državne pravne pomoći, ponajprije putem sudova. Državnu ovrhu provode državni organi temeljem naloga državne vlasti ili na zahtjev ovlaštenika. Prema tome, tri su bila perioda u razvoju oblika pravne zaštite: period isključive, neograničene samopomoći, period privatne ovrhe (počeci državne pravne pomoći) i period isključive državne pravne pomoći i ovrhe po državnim organima. Pritom se period samopomoći i privatne ovrhe podudaraju sa prva tri perioda razvoja rimskog prava, dok je ovrha po državnim organima bila primjenjivana u postklasično doba. Vidi: Mallin, I., *Actio Pauliana, nadopunjak ovršnog prava*, Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu, br. 12, 1884. str. 682.

pravnog zahtjeva; samopomoć je neograničena, ona nije vezana na pravne forme, ovrha se provodi na način ustanovljen pravom.“¹⁷

U sljedećim recima, međutim, a s obzirom na glavnu temu rada, izlaganje neće biti koncentrirano na to tko je provodio ovrhu, već na objekt ovrhe, odnosno je li ovrha vršena na osobi dužnika ili na njegovoj imovini, a ponajprije zbog toga jer je uvođenje sredstava zaštite protiv prijevornih radnji dužnika vezano uz prevladavanje imovinske ovrhe.

2.2. Osobna ovrha u rimskom pravu

Podaci za prvi period razvoja rimskog prava i ovrhu vrlo su šturi i ograničeni, te se teze o samim oblicima ovrhe u velikoj mjeri temelje na djelima povjesničara, ili se izvode iz komentara Zakonika 12 ploča.¹⁸ Iz povijesnih djela se može razaznati da su ratovi protiv susjednih zemalja bili učestali, a rimski građani-vojnici su morali biti dostupni u svako vrijeme, što je imalo kao posljedicu njihove odsutnosti nemogućnost brige o poljima koja bi u međuvremenu presušila, povlačeći nadalje pritisak i ograničene mogućnosti plaćanja poreza i namirenja dugova. Slijedom navedenog zakašnjenja s plaćanjem dugova razlikuju se dvije vrste dužnika koje bi sustigla kazna oduzimanja slobode radi neispunjenja obveze: dužnici temeljem sudske odluke i dužnici temeljem *nexuma*.¹⁹ Naime, kada bi sve ono što je dužnik dao kao garanciju povratka zajma bilo nedostatno, kao garanciju bi dužnik dao sebe ili kojeg člana svoje obitelji u vjerovnikovu vlast – bio je dakle *nexus*, jer je svojom osobom bio odgovoran za ispunjenje obveze.

Općenito se uzima da je *nexum* bio „*gestum (negotium) per aes et libram* koji je služio osnivanju zajamske obveze u obliku svečanog odvagnuća zajamske svote pred petoricom svjedoka uz izgovaranje neke formule.“²⁰ Dužnik koji ne bi ispunio obvezu po dospijeću, bio bi pritvoren od strane vjerovnika i *de facto* imao položaj roba. Iako je *de iure* „*nexus*“ bio slobodan čovjek, uzimajući u obzir činjenicu da je bio u zatočeništvu (radi prisiljavanja na ispunjavanje obveza), može se reći da je *de facto* imao položaj roba.²¹ Uhićenje je doista bila privatna stvar, ali i samopomoć općenito kao oblik pravne zaštite. Vjerovnici bi dužnike, umjesto da im dopuste da odrade svoj dug, izgladnjivali, šibali, zatvarali u tamnice i podvrgavali ponižavajućim

¹⁷ Mallin, I. *op. cit.* u bilj. 14, str. 634.

¹⁸ Vidi šire: Roland, O., *The Roman Law of Bankruptcy*, Notre Dame Law Review, vol. 3, 1928., str. 170-173.

¹⁹ *Ibid.*, str. 171.

²⁰ Horvat, M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 281.

²¹ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 173.

postupcima.²² U njihovu obranu navodi se da oni nisu dospjeli u tu poziciju radi prijevornog ili nemarnog ponašanja, već radi sistema koji je od njih zahtijevao da ostave svoja polja neposijana, kako bi se borili za zajedničko bogatstvo o vlastitom trošku. Pritom, tijekom zatočeništva imovina dužnika nije pripala vjerovniku jer tada nije bilo sredstava ili postupaka za zapljenu dužnikove imovine. Zatvaranje i prijetnja prodajom *trans Tiberim* bili su jedini način prisiljavanja dužnika da plate svoje dugove.

Zakonik dvanaest ploča (451.-450. g. pr. Kr.) u trećoj ploči (*manus iniectio*) uređuje osobnu ovrhu, odnosno postupak prema dužniku koji je priznao dug (sudbeno priznanje) ili je njegovo dugovanje utvrđeno presudom. Takvim postupkom (*legis actio per manus iniectioem*) provodila se bilo koja sudska odluka.²³ *Manus iniectio* se primjenjivao i na dužnika koji je zaključio ugovor (*nexum*) kojim je on osobno odgovorao za dug – u ovom slučaju sudska odluka nije bila potrebna. U postupku *manus iniectio*, dužnik bi nakon trideset dana, koji su mu bili ostavljeni da dobrovoljno ispuni obavezu, bio odvođen od strane vjerovnika pred pretora kako bi se utvrdilo da dug nije isplaćen.²⁴ Sljedećih šezdeset dana dužnik je bio kod vjerovnika, koji bi ga za kroz tri uzastopna sajmena dana (*trinis nundinis continuis*) izveo na forum uzvikujući da je njegov dužnik i naveo iznos duga, ne bi li se našao netko tko bi platio taj dug.²⁵ Dužnici držani kao taoci mogli su biti oslobođeni samo ako bi sav dug bio odjednom plaćen ili ako bi se netko pojavio kao *vindex*, preuzimajući obvezu pokrića duga.²⁶ Ako bi *vindex* platio dug umjesto dužnika, imao bi tada on pravo odvesti dužnika kući nakon završetka postupka *manus iniectio*.

Međutim, ako vjerovnicima tražbina nije bila namirena ni na ovaj način, onda su ga mogli ubiti i rasjeci na komade (*de debitore in partes secando*) ili prodati *trans Tiberim*.²⁷ Prema Zakoniku dvanaest ploča, bez svoje tražbine ostao bi onaj vjerovnik koji bi odsjekao više no što mu je pripadalo.²⁸ Kada je u pitanju bio samo jedan vjerovnik, čini se da je praksa bila ta da je taj vjerovnik dopustio da „*addictus*“ radom vrati dug, a kada je bilo više vjerovnika, „*addictus*“ je vjerojatno bio prodan, a zarada podijeljena.²⁹

²² *Ibid.*, str. 170.

²³ Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *Origin of Bankruptcy Procedure in Roman Law*, Jurisprudencija, br. 3(117), 2009., str. 291.

²⁴ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 174.

²⁵ Usp. Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 562.

²⁶ Ako bi *vindex* izgubio parnicu o opravdanosti manusinjekcije, bio bi osuđen na dvostruki iznos prvobitnog duga. *Ibid.* Vidi i: Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *op. cit.* u bilj. 23, str. 291.

²⁷ Bartulović, Ž.; Bodul, D.; Vuković, A., *Pravnopovijesni i poredbenopravni prikaz razvoja stečajnog postupka*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34, br. 2, 2013., str. 914.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 177.

Zbog rastućeg siromaštva u Rimu i prečestog upadanja u dugove, javila se potreba za ograničenjem samovoljnih radnji vjerovnika, koje su i dalje bile dopuštene kada je u pitanju bio nepošteni dužnik.³⁰ U tom pogledu, 326. g. pr. Kr. donesen je *Lex Poetelia Papiria*, kojim je osobna ovrha (koja je često vodila do usmrćivanja dužnika) zamijenjena prisilim radom – vjerovnici nisu više mogli ubiti dužnika koji nije ispunio obvezu, već im je on prisilnim radom trebao odraditi dug.³¹ Uvedene su još neke novine: „prvo, da se okovi i blokade za vrat, ruke i noge mogu koristiti samo na zatvorenicima za zločin ili delikt; drugo, da nitko više nikada ne bi trebao biti *nexus* vjerovnika u pogledu pozajmljenog novca; i treće, da sve postojeće *nexi qui bonam copiam jurarunt* treba odmah osloboditi ropstva.“³² U pogledu *nexuma*, oni koji su se dobrovoljno obvezali nisu više bili zatvorenici za dug, nego samo oni protiv kojih je donesena presuda. Od donošenja *Legis Poeteliae Papiriae*, pa sve do razdoblja republike doneseni su brojni zakoni koji su bili u korist dužnika. Jedan od najbitnijih bio je *Lex Iulia*, koji je predstavljao ključan korak prema imovinskoj ovrši, udaljavanjem od osobne ovrhe.³³ Uvedena je mogućnost da savjesni insolventni dužnik izbjegne zatvor, a isto tako i postupak *cessio bonorum* temeljem kojeg su vjerovnici, u pogledu nenaplaćenog dijela duga, stekli pravo na imovinu koju bi dužnik stekao u budućnosti radom ili na neki drugi način.³⁴ *Nexum* je postojao samo nominalno u vrijeme Gaja, a postupak *manus iniectio* je nestao oko 41. g. pr. Kr.³⁵ Izvršenje na osobi dužnika je nastavljeno, ponajprije tako što je dužnik temeljem sudske odluke mogao biti dodijeljen vjerovniku, koji ga je mogao zadržati i zahtijevati da radom otplati dug.

2.3. Imovinska ovrha

2.3.1. *Općenito*

U ranijem razdoblju rimskog prava, kao što je gore navedeno, nije postojala mogućnost namirenja tražbine putem dužnikove imovine. Iako se ne zna kada je konkretno došlo do prijelaza s personalne na realnu egzekuciju, jasno je da je to bio proces koji se postepeno odvijao. U svakom slučaju, taj prijelaz je nastao zahvaljujući pretorskom pravu. Pravo vezati dužnika nije bilo odbačeno ni nakon uvođenja mjera protiv imovine dužnika, a najvjerojatnije se koristilo (kao alternativni pravni lijek) kada bi solventni dužnik (temeljem sudske odluke)

³⁰ *Ibid.*, str. 292.

³¹ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 94. i 410.

³² Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 177.

³³ Bartulović, Ž.; Bodul, D.; Vuković, A., *op. cit.* u bilj. 27, str. 915.

³⁴ *Ibid.* Vidi i: Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 187.

³⁵ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 178.

odbijao namiriti dug.³⁶ Razlikujemo mjere protiv dijelova dužnikove imovine od onih protiv cjelokupne dužnikove imovine. U pogledu mjera protiv dijelova dužnikove imovine, koje su razvijene kasnije, u vrijeme cara Antonina Pija izvršenje presuda sastojalo se u oduzimanju i prodaji, temeljem ovlasti magistrata, dovoljnih dijelova imovine za pokriće duga iz presude.³⁷ To je bio redoviti način provođenja ovrhe za dug, kada dužnik nije bio osumnjičen za insolventnost.

Postupak protiv cjelokupne imovine dužnika predstavio je Rutilije i nazivao se *bonorum emptio* ili *venditio*. Naime, kako u ranijem razdoblju nije bilo mogućnosti namirenja tražbine putem dužnikove imovine, ovaj postupak bio je predstavljen kao dopunski postupak protiv dužnika koji se prijevarom sakrio od svojih vjerovnika. Takav postupak odvijao se u dvije faze: faza stupanja vjerovnika u posjed dužnikove imovine (*missio in possessionem*), a potom faza prodaje imovine (*venditio bonorum*). Postupak je uvijek bio isti bez obzira je li dužnik bio solventan ili insolventan, i bilo da je imao jednog ili više vjerovnika – njegova cjelokupna imovina prodavala bi se u korist vjerovnika.³⁸ *Bonorum venditio* dopušten je bio kada je dužnik počinio jednu od nekoliko radnji: „(a) bijeg ili skrivanje od vjerovnika, (b) neizvršenje presude u roku od 30 dana i (c) priznanje, ali bez otpusta, duga, a potom ne poduzimanje koraka da se taj dug plati“.³⁹

2.3.2. *Missio in possessionem*

Kada namirenje od osobe dužnika nije bilo moguće, ako se on skrivao ili nije bio dostupan, vjerovnik je imao pravo obratiti se pretoru sa zahtjevom za dopuštenje raspolaganja imovinom dužnika (*missio in possessionem*).⁴⁰ Takav zahtjev temeljio se na sudskoj odluci, ugovoru ili priznanju duga. Kako bi zahtjev vjerovnika bio opravdan, potrebna je dospelost duga. Nakon što bi pretor dopustio *missio in possessionem*, vjerovnik ili vjerovnici koji su podnijeli takav zahtjev imali su pravo na posjed (zajednički), s time da dužnik nije mogao biti izbačen. Vjerovnik je imao obvezu savjesno upravljati imovinom, ubirati ili prodavati plodove, prehraniti članove kućanstva i slične obveze. Nije bio odgovoran za slučaj ako bi došlo do štete na stvarima, ali za prijevaru jest.⁴¹

³⁶ *Ibid.*, str. 179.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Levinthal, L. E., *The Early History of Bankruptcy Law*, University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, vol. 66, 1918., str. 235.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *op. cit.* u bilj. 23, str. 292.

⁴¹ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 182.

Kasnije je stupanje u posjed vjerovnika, a sa svrhom naknadne prodaje prošireno i na druge situacije, npr. kada je dužnik umro, a nije imao nasljednike ili ako oni nisu stupili u posjed ili ako je postojala sumnja u pogledu ispunjenja uvjeta po kojima je rob mogao postati nasljednikom.⁴² Samo stupanje u posjed (*missio in possessionem*) predstavljalo je zapljenu cjelokupne imovine dužnika. Bilo je privremenog karaktera, a cilj je bio zaštita imovine i postizanje dogovora između dužnika i vjerovnika. Zapljena imovine trajala je sve do trenutka kada bi dužnik ili netko drugi umjesto njega namirio vjerovnike ili dao osiguranje za tražbine, ili do postizanja nekog drugog dogovora između vjerovnika i dužnika.⁴³

Ako vjerovnici nisu bili namireni na jedan od navedenih načina, onda bi se prodavala imovina dužnika.

2.3.3. *Venditio bonorum*

Slijedeći stadij je prodaja. Ako tražbine vjerovnika nisu bile namirene nakon trideset dana od trenutka kada su vjerovnici stekli posjed imovine (ili u roku od petnaest dana, ako je dužnik bio mrtav) – dužnik je bio proglašen *decoctor*.⁴⁴ Nakon toga, između vjerovnika se birao upravitelj imovine prezaduženog „*magister bonorum vendorum*“, kojeg bi potom imenovao pretor. Dužnik je prestao biti nositelj bilo kakvih prava na postojećoj imovini, koja se prodavala kao cjelina. Magistar, tj. upravitelj imovine je vršio popis imovine i dugova s ciljem prodaje putem dražbe i pronalaska kupca pod određenim uvjetima. Glavni uvjet prijenosa imovine bio je da kupac mora osigurati određeni dio vrijednosti imovine za namirenje potraživanja vjerovnika.⁴⁵ Onaj kupac koji je ponudio najviši postotak vjerovnicima za njihova potraživanja (*bonorum emptor*) bio je sukcesor imovinskih prava dužnika. Pretor bi nakon odobrenja uvjeta dopustio prijenos imovine na kupca u roku od trideset ili petnaest dana ovisno o tome je li dužnik živ ili ne. Međutim, u tom periodu mogao je dužnik ili neka druga „privilegirana“ osoba platiti dug, kako bi se spriječio taj prijenos.⁴⁶

Prema tome, izraz *venditio bonorum* se odnosi na prodaju imovine dužnika putem dražbe. Imovina se prodavala kao cjelina, ali cijena koja bi se postigla nije odgovarala stvarnoj cijeni.

⁴² *Ibid.*, str. 180-181.

⁴³ *Ibid.*, str. 183.

⁴⁴ Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *op. cit.* u bilj. 23, str. 293.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 184.

Zbog nezadovoljstva vjerovnika niskom cijenom, imovina se počela prodavati u dijelovima i stvoren je novi način prodaje imovine insolventnog dužnika – *distractio bonorum*.⁴⁷

2.3.4. *Distractio bonorum*

Uvođenjem ovog postupka nadomješta se *venditio bonorum*. Bio je to blaži ovršni postupak – na dražbi se ne bi prodavala cjelokupna imovina dužnika, već pojedini dijelovi dok se ne bi naplatili dugovi.⁴⁸ Za prodaju imovine dužnika bio je zadužen „*curator*“ imenovan od strane pretora ili namjesnika iz provincije uz suglasnost većine vjerovnika. Njegov zadatak bio je da imovinu proda za najvišu cijenu, a to je bilo moguće upravo prodajom podijeljenih dijelova imovine. Iako osoba imenovana od strane pretora nikada nije dosegla status državnog službenika zaduženog za provedbu stečaja, vide se začeci jednog od glavnih subjekata stečajnog postupka – stečajni upravitelj. Uz to, pojedinačnom prodajom dužnik je mogao izbjeći i infamiju koja bi ga sustizala kod ovršne prodaje cijele imovine. Nakon što su vjerovnici bili namireni, ostatak (ako je postojao) bi pripao dužniku, no ako imovina ne bi bila dovoljna za plaćanje cijelog duga, dužnik je bio i dalje odgovoran za dio koji je ostao nenaplaćen. Vjerovnici bi stekli pravo na imovinu koju bi dužnik stekao u budućnosti radom ili na neki drugi način (*cessio bonorum*).⁴⁹ Također, treba dodati da je razvojem prava ustanovljena praksa da vjerovnici ne bi stekli pravo na svu imovinu dužnika, već su od prodaje bile izuzete stvari za osobnu upotrebu, tj. stvari potrebne za preživljavanje, koje pravo se nazivalo *beneficium competentiae*.⁵⁰

⁴⁷ Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *op. cit.* u bilj. 23, str. 293.

⁴⁸ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 20, str. 442.

⁴⁹ Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *op. cit.* u bilj. 23, str. 293.

⁵⁰ *Ibid.*

3. SREDSTVA ZAŠTITE PROTIV PRIKRATE VJEROVNICA U RIMSKOM PRAVU

3.1. Općenito

Imajući na umu činjenicu da je država bila sve blaža prema dužnicima, ponajprije uvođenjem imovinske ovrhe, dužnici su počeli tražiti načine kojima bi prije dospelosti tražbine ili prije ovrhe umanjili svoju imovinu, npr. darovanjem, fiktivnom prodajom, prodajom ispod cijene, kako se vjerovnici ne bi mogli namiriti iz nje.

Takvim je radnjama dužnik prevario, odnosno prikratio svoje vjerovnike (*fraus creditorum*). Prema tumačenju B. Biscotti, riječ „*fraus*“ označavala je samu štetnu posljedicu (*eventus damni*) proizašlu iz radnje štetnika, neovisno o tome je li on imao zlu namjeru.⁵¹ Općenito, riječ „*fraus*“ se često upotrebljavala kao sinonim za „*dolus*“ (prijevara), međutim, da bi to bilo ispravno, prema autorici je bilo potrebno ispred same riječi dodati pridjev „*mala*“ (*mala fraus* kao *dolus malus*).⁵²

Pretor je razvio dva procesna pravna sredstva za zaštitu vjerovnika od prijevarnih radnji dužnika. Prvo pravno sredstvo (korišteno još u doba Cicerona) bilo je *interdictum fraudatorium*, zatim *restitutio in integrum ob fraudem*, a kasnije je, vjerojatno u klasičnom pravu, uvedena *actio Pauliana*, koja je bila i jedino pravno sredstvo u Justinijanovom pravu koje objedinjuje učinke prethodna dva sredstva.⁵³ Ova sredstva bila su dostupna kada su se ispunile pretpostavke, kako na strani dužnika, tako i na strani stjecatelja. Potpuni razvoj i specifičnosti glede tih sredstava, pogotovo u predjustinijanovo doba, teško je pratiti jer su tekstovi pravnika interpolirani, tj. mijenjani u skladu sa potrebama i uređenjem u Justinijanovom pravu.⁵⁴ *Actio Pauliana* tako je u konačnici bila opća tužba za pobijanje dužnikovih pravnih radnji, a pored nje su postojale i dvije specijalne tužbe: *actio Fabiana* i *actio Calvisiana*.⁵⁵ Specijalne tužbe mogle su se koristiti isključivo u odnosima između patrona i oslobođenika i to u situacijama kada bi *libertus* ili njegov nasljednik lišio patrona dijela ostavine na koji on ima pravo.⁵⁶

⁵¹ Biscotti, B., *Debtor's fraud in Roman law. An opportunity for some brief remarks on the concept of fraud*, *Fundamina*, vol. 17, br. 2, 2011., str. 9.

⁵² *Ibid.*, str. 10. Vidi i: Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 299.

⁵³ Usp. Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 299. Vidi također: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 410-411.

⁵⁴ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 410.

⁵⁵ *Ibid.*, str. 411.

⁵⁶ Za razliku od *actio Pauliana*, opće tužbe kojom su se pobijala dužnikova imovinska raspolaganja na štetu vjerovnika, sa *actio Fabiana* patron je pobijao testamentarna raspolaganja svoga oslobođenika. *Ibid.*

3.2. *Restitutio in integrum ob fraudem i interdictum fraudatorium*

U predjustinijanovo doba postojala su dva pravna sredstva za zaštitu oštećenih vjerovnika: *interdictum fraudatorium* i *restitutio in integrum ob fraudem*. Kao što je i gore navedeno, teško je sa sigurnošću utvrditi razvoj i tok ovih sredstava, jer su tekstovi pravnik koji se odnose na prikratu vjerovnika mijenjani. O ovim pravnim sredstvima detaljnije saznajemo iz dva pretorska edikta čiji sadržaj prenose fragmenti koji se nalaze u Digestama (D. 42, 8, 1 i D. 42, 8, 10 pr.). U literaturi se iznose stavovi da se prvi pretorski edikt (D. 42, 8, 1) odnosi na restituciju *in integrum ob fraudem*, a drugi (D. 42, 8, 10 pr.) na *interdictum fraudatorium*.⁵⁷ O interdiktu nam govori i Valens u fragmentu koji se odnosi na fideikomis (D. 36, 1, 69 (67), 1 i D. 36, 1, 69 (67), 2).

U vezi restitucije *in integrum ob fraudem* postoje različita mišljenja, jer se u pretorskom ediktu spominje *actio in factum*, međutim, uzima se (prema Lenelu) da je pretor ovdje govorio o restituciji *in integrum ob fraudem*.⁵⁸ *Curator bonorum* (upravitelj imovine) bi navedenom restitucijom najprije poništio prijevarno otuđenje, a nakon toga tužbom (*actio rescissoria*, npr. reivindikacijom) ustao protiv trećeg stjecatelja.⁵⁹ O restituciji *in integrum ob fraudem* govori Ulpijan, čiji je tekst iz 66. knjige komentara pretorskog edikta sačuvan u Digestama:

D. 42, 8, 1, pr. (*Ulpianus libro 66 ad edictum*): „*Ait praetor: „Quae fraudationis causa gesta erunt cum eo, qui fraudem non ignoraverit, de his curatori bonorum vel ei, cui de ea re actionem dare oportebit, intra annum, quo experiundi potestas fuerit, actionem dabo. Idque etiam adversus ipsum, qui fraudem fecit, servabo*“.“⁶⁰

Iz navedenog teksta saznajemo da su prijevarne transakcije mogli pobijati upravitelji imovine, ali i pojedinačni vjerovnici. Kod restitucije *in integrum ob fraudem* to čini upravitelj imovine (*curator bonorum*) u ime vjerovnika, tako da zahtijeva od nadležnog magistrata da se poništi prijevarno raspolaganje, što će pak za posljedicu imati to da se prijevarno prenesena imovina

⁵⁷ Usp. D'Ors, X., *El interdicto fraudatorio en el derecho romano clásico*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC, Roma-Madrid, 1974., str. 68-69.; Grevesmühl, G., *Die Gläubigeranfechtung nach klassischem römischem Recht*, Wallstein Verlag, Göttingen, 2003., str. 36; Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 25, str. 464.

⁵⁸ Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 25, str. 464.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 465.

⁶⁰ D. 42, 8, 1, pr.: „Pretor kaže: „U pogledu transakcija sa svrhom prijevare, sklopljenih s osobom koja je umiješana u prijevaru, dati ću (odobriti ću) tužbu unutar godinu dana od kada se postupak mogao pokrenuti, upravitelju imovine ili osobi kojoj treba odobriti tužbu u predmetu. Također ću ju odobriti protiv osobe koja izvrši prijevaru“.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *The Digest of Justinian*, vol. 4, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2009., str. 73.

vrati u vlasništvo dužnika.⁶¹ U ovom dijelu saznajemo tko je aktivno legitimiran – upravitelj imovine kod restitucije i pojedinačni vjerovnici, a tko je pasivno legitimiran – treći stjecatelj, ali i prezaduženi dužnik. U sljedeća dva Ulpijanova paragrafa dodatno su pojašnjene pojedinosti prijevornih transakcija:

D. 42, 8, 1, 1 (*Ulpianus libro 66 ad edictum*): „*Necessario praetor hoc edictum proposuit, quo edicto consuluit creditoribus revocando ea, quaecumque in fraudem eorum alienata sunt.*“⁶²

D. 42, 8, 1, 2 (*Ulpianus libro 66 ad edictum*): „*Ait ergo praetor „Quae fraudationis causa gesta erunt“. Haec verba generalia sunt et continent in se omnem omnino in fraudem factam vel alienationem vel quemcumque contractum. Quodcumque igitur fraudis causa factum est, videtur his verbis revocari, quaecumque fuerit: nam late ista verba patent. Sive ergo rem alienavit sive acceptilatione vel pacto aliquem liberavit.*“⁶³

Naime, u njima se objašnjava na koje se transakcije odnosi pravo opoziva (*revocatio*). Pritom je u drugom paragrafu dosta širokom interpretacijom prijevornih transakcija dodatno ojačana pozicija vjerovnika. Dakle, ediktom nisu bila uključena samo prijevorna otuđenja, već i ostala raspolaganja, npr. oprost duga, prijenos potraživanja na drugoga itd. Međutim, to nije sigurno, a u literaturi se iznosi stav da se proširena interpretacija onoga što je učinjeno radi prikrate vjerovnika odnosila u biti na Paulijansku tužbu kojom su se mogla pobijati sva imovinska umanjenja (prodaja stvari, osnutak založnog prava, derelikcija, sklapanje obveze, oprost duga, oprost založnog prava i dr.).⁶⁴ S druge strane, smatra se da su se restitucija i interdikt mogli upotrijebiti samo u slučaju otuđenja stvari, no zasigurno je dužnik mogao i na druge, gore navedene, načine oštetiti vjerovnike.⁶⁵

⁶¹ Misljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka, *op. cit.* u bilj. 4, t. 31.

⁶² D. 42, 8, 1, 1: „Pretor je morao izreći (uvesti) ovaj edikt kako bi zaštitio interese vjerovnika, zahtijevajući povrat svega što je bilo otuđeno u svrhu prijevare.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 73.

⁶³ D. 42, 8, 1, 2: „Pretor kaže: „ono što je učinjeno radi prikrate (izigravanja)“. Ovi izrazi imaju opće značenje i obuhvaćaju sve što je učinjeno zbog prikrate (izigravanja) vjerovnika, bilo da se radi o otuđivanju, bilo o nekom drugom ugovoru. Dakle, sve što bi bilo učinjeno radi prikrate smatra se da, po ovom propisu, može biti opozvano (pobijeno), pa ma kakvo to bilo, jer njegove riječi imaju širok smisao. Stoga (to dolazi u obzir) i onda kada je netko stvar otuđio, odnosno putem akceptilacije ili paktom nekoga oslobodio duga.“ Prijevod prema: Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973., str. 457. i 459.

⁶⁴ Baron, I., *op. cit.* u bilj. 1, str. 254.; Baron, I., *Institucije rimskoga prava*, Tiskarski zavod Narodnih novina, Zagreb, 1893., str. 271.

⁶⁵ Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 299.

Što se tiče *interdictum fraudatorium*, pretor je vjerojatno već početkom klasičnog doba razvio to pravno sredstvo u svrhu zaštite vjerovnika od prijevornih radnji dužnika.⁶⁶ Vjerovnici su uz pomoć ovog interdikta tražili od stjecatelja, koji je znao za insolventnost dužnika i njegovu namjeru (svijest) da ošteti vjerovnike, da vrati ono što je primio od dužnika.⁶⁷ Detaljnije o ovom pravnom sredstvu govori Ulpijan u 73. knjizi komentara pretorskog edikta:

D. 42, 8, 10, pr. (*Ulpianus libro 73 ad edictum*): „*Ait praetor: „Quae Lucius Titius fraudandi causa sciente te in bonis, quibus de ea re agitur, fecit: ea illis, si eo nomine, quo de agitur, actio ei ex edicto meo competere esse oportet, ei, si non plus quam annus est, cum de ea re, qua de agitur, experiundi potestas est, restituas. Interdum causa cognita et si scientia non sit, in factum actionem permittam“.*“⁶⁸

Iz navedenog teksta saznajemo da je svaki vjerovnik mogao od stjecatelja, koji je znao za insolventnost dužnika, zahtijevati povrat onoga što je primio od dužnika. Saznajemo i za određene pretpostavke koje se moraju ostvariti na strani dužnika (prijevorno otuđenje imovine) i stjecatelja (svijest o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima). Valja napomenuti da je pretpostavka svijesti trećeg stjecatelja o dužnikovoj namjeri da ošteti vjerovnike relativizirana. Naime, pretor je zadržao za sebe pravo da nakon ispitivanja okolnosti slučaja pruži pravnu zaštitu vjerovnicima neovisno o tome je li stjecatelj bio svjestan dužnikove namjere. To je omogućio gore navedenom tužbom *actio in factum*. Vjerovnicima je za pružanje pravne zaštite postavljen rok od godinu dana od kada je takvo otuđenje izvršeno.

Uza sve navedeno, vidimo da su se u predjustinijanovo doba koristila dva pravna sredstva za pobijanje dužnikovih pravnih radnji: *interdictum fraudatorium* i *restitutio in integrum ob fraudem*. *Interdictum fraudatorium* bio je namijenjen pojedinačnom vjerovniku, koji bi od nadležnog magistrata tražio da izda nalog (*interdictum*) o povratu prijevorno prenesene imovine u dužnikovo vlasništvo.⁶⁹ S druge strane, *restitutio in integrum ob fraudem* pravno je sredstvo koje se obično primjenjivalo nakon pokretanja postupka zbog insolventnosti dužnika, ali prije prodaje imovine.⁷⁰ Tako se prilikom prodaje dužnikove imovine uzela u obzir i prijevorno

⁶⁶ Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 25, str. 464.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ D. 42, 8, 10, pr.: „Pretor kaže: „Kada Lucije Ticije s vašim znanjem učini nešto u svrhu prijevara sa imovinom koja je predmet postupka, tužba dana pod mojim ediktom, izdati će se vjerovnicima, ako mu vi ne vratite stvar u roku od godinu dana od kada se postupak mogao pokrenuti. Ponekad, čak i kada ne postoji saznanje (stjecatelja), nakon istraživanja okolnosti predmeta, dodijelit ću *actio in factum*“.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 75.

⁶⁹ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka, *op. cit.* u bilj. 4, t. 32.

⁷⁰ *Ibid.*, t. 31.

prenesena imovina.⁷¹ Za razliku od interdikta, ovdje je pravni lijek podnosio *curator bonorum* u ime vjerovnika. Čini se, prema navedenim fragmentima, ali i relevantnim autorima, da su se oba sredstva mogla koristiti protiv dužnika i trećeg stjecatelja, a ponekad i bez saznanja stjecatelja.⁷²

3.3. *Actio Pauliana*

Prethodno opisana sredstva su u Justinijanovo doba spojena u jedinstvenu tužbu koja se naziva *actio Pauliana*.⁷³ Doduše, ne može se s potpunom sigurnošću utvrditi da se ta tužba nazivala *actio Pauliana* još od klasičnog prava ili tek od Justinijanovog prava.⁷⁴ Sam naziv tužbe izazvao je višestoljetne rasprave, a razlog leži u tome što se ne može sa sigurnošću utvrditi je li naziv dobila po pretoru Paulu Emiliju Lepidu ili po nekom drugom.⁷⁵ Ono što dodatno komplicira situaciju jest činjenica da se s nazivom *actio Pauliana* susrećemo samo jednom u izvorima rimskog prava, što neki uzimaju kao rezultat postjustinijanskih glosema.⁷⁶ S nazivom se susrećemo u Paulovom fragmentu:

D. 22, 1, 38, 4 (*Paulus libro sexto ad Plautium*): „*In Fabiana quoque actione et Pauliana, per quam quae in fraudem creditorum alienata sunt revocantur; fructus quoque restituuntur: nam praetor id agit, ut perinde sint omnia, atque si nihil alienatum esset: [quod non est iniquum (nam et verbum ‘restituas’, quod in hac re praetor dixit, plenam habet significationem), ut fructus quoque restituantur.]*“⁷⁷

U navedenom fragmentu spominju se dvije tužbe: *actio Pauliana* i specijalna tužba *actio Fabiana*. Pored povrata prijevarno otuđene imovine, uspostavljena je i obveza povrata plodova, što je omogućeno širokom interpretacijom izraza „trebaš vratiti“. Široko su se tumačile i radnje

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Usp. Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 410. i sl.; Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 299.

⁷³ Horvat, *op. cit.* u bilj. 20, str. 389.

⁷⁴ Romac, *op. cit.* u bilj. 1, str. 411.

⁷⁵ Benke, J., *What Would ‘Praetor Paulus’ Do in ‘Post-Lehman’ World? A Comparative Analysis of Lawmakers’ Responses to the Spreading Practice of Fraudulent Transfer*, *Journal on European History of Law*, vol. 6, br. 2, 2015., str. 127 i sl. Vidi i: Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, American Philosophical Society, vol. 43, br. 2, Philadelphia, 1953., str. 477.

⁷⁶ Romac, *op. cit.* u bilj. 1, str. 411.

⁷⁷ D. 22, 1, 38, 4: „Po osnovi *actio Fabiana*, kao i *actio Pauliana*, po kojoj se opoziva (natrag vraća) sve što je otuđeno radi prikrate vjerovnika, vraćaju se (nadoknađuju se) i plodovi, jer pretor time hoće uspostaviti stanje kao da nije ništa ni bilo otuđeno, što nije ni nepravilno, jer izraz „trebaš vratiti“, koji u ovoj stvari (pitanju) pretor upotrebljava, ima širok sadržaj, tako da se i plodovi moraju vratiti.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 63, str. 459.

učinjene radi prikrate vjerovnika (D. 42, 8, 1, 2), te je tako ojačana pozicija vjerovnika. Svrha Paulijanske tužbe je bila da se uspostavi onakvo stanje kao da se otuđenje nije ni dogodilo.⁷⁸ Vjerovnici su pobijanjem takve transakcije potraživali stvar (zajedno s plodovima) natrag odnosno tvrdili da ona nije ni bila tradirana (uzimalo se kao da se ta stvar i dalje nalazila u dužnikovoj imovini).⁷⁹

Osim Paulovog fragmenta u Digestama, naziv tužbe se susreće i u grčkoj Teofilovoj parafrazi Institucija (Theophilus, Par. Inst. ad I, 6, 6).⁸⁰ Naime, u njoj se nastojala razjasniti situacija učenicima kojima je knjiga bila namijenjena. U Teofilovom tekstu tvrdi se da je pretor uveo još jednu stvarnu tužbu (*actio in rem*) koja se koristila kada bi dužnik koji je imao više vjerovnika prijevarno otuđio dio svoje imovine. Vjerovnici koji su stupili u posjed dužnikove imovine povodom presude magistrata mogli su podići tužbu protiv stjecatelja. Na kraju teksta navodi se da se takva tužba naziva „Paulijanska tužba“. To je drugi, ujedno i zadnji put da se naziv ove tužbe izričito navodi.

Paulijanska tužba pripadala je svakom pojedinom vjerovniku koji je otuđenjem (*alienatio*) oštećen i upravitelju imovine (*curator bonorum*).⁸¹ Pasivno legitimirani bili su i dužnik i treći koji je nešto stekao od njega, pod uvjetom da su ispunjenje određene pretpostavke o kojima će u nastavku biti riječi. Iako podizanje tužbe protiv dužnika ne bi bilo od velike koristi, cilj je bio ga se doveste u zatvor i onemogućće njegova daljnja raspolaganja.⁸² Nadalje, u Paulovom fragmentu (D. 42, 8, 9) opisana je situacija u kojoj stjecatelj znajući za insolventnost dužnika i njegovu namjeru da ošteti vjerovnike, kupuje stvar od istog, a zatim prodaje tu stvar kupcu u dobroj vjeri. Postavilo se pitanje može li se pokrenuti postupak protiv drugog (savjesnog) kupca. Sabinovo mišljenje bilo je da *bona fide* kupac nije odgovoran, jer štetne posljedice trebaju sustići samo onoga koji je sudjelovao u prijevari. Prema tome, odgovoran će biti *mala fide* kupac i to za punu cijenu koju dobije za stvar.

U slučaju da tužba uspije, tuženi je morao vratiti sve što je otuđeno radi prikrate vjerovnika, uključujući i plodove. U pogledu povrata, u obzir se uzimalo stanje svijesti trećeg stjecatelja,

⁷⁸ Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 25, str. 465.

⁷⁹ Iust. Inst. 4, 6, 6: „*Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit, bonis eius a creditoribus ex sententia praesidis possessis permittitur ipsis creditoribus rescissa traditione eam rem petere, id est dicere eam rem traditam non esse et ob id in bonis debitoris mansisse.*“ (Isto tako, kada netko radi prikrate vjerovnika svoju stvar nekome preda tradicijom, to se, pošto se na osnovi presude upravitelja provincije dozvoli vjerovnicima da uzmu u posjed njegovu imovinu, dozvoljava tim vjerovnicima da poništavanjem tradicije tu stvar potražuju, to jest da tvrde da ta stvar nije ni bila tradirana, pa se stoga (uzima kao da se) i dalje nalazi u dužnikovoj imovini.) Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 63, str. 459.

⁸⁰ Radin, M., *Fraudulent Conveyances at Roman Law*, Virginia Law Review, vol. 18, br. 2, 1931., str. 109.

⁸¹ Horvat, *op. cit.* u bilj. 20, str. 389.

⁸² Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300.

odnosno je li on bio *bona fide* ili *mala fide*. Naime, odgovornost *mala fide* stjecatelja bila bi veća o čemu će biti riječi u nastavku.

Paulijanska tužba i prethodna pretorska sredstva vezana su uz rok od godine dana od izvršenja akta koji se pobija.⁸³ Istekom tog roka, Paulijanska tužba se daje do iznosa obogaćenja, bez obzira na način dužnikovog raspolaganja.⁸⁴ O roku unutar kojega se mora podići tužba govori Ulpijan:

D. 42, 8, 10, 18 (*Ulpianus libro 73 ad edictum*): „*Annus huius in factum actionis computabitur ex die venditionis bonorum.*“⁸⁵

Između ostalog, valja napomenuti da je tužba sadržavala restitutornu klauzulu, pa je tuženi mogao izbjeći presudu ako je vratio stvar i priznao nevaljanost pravnog posla (npr. oprost duga) kojim je vjerovnik oštećen.⁸⁶ *Actio Pauliana* nije bila ni noksalna ni infamirajuća, no bila je i aktivno i pasivno nasljedna.⁸⁷ O tome nam govore Ulpijan i Venuleius Saturninus u svojim komentarima pretorskog edikta:

D. 42, 8, 10, 25 (*Ulpianus libro 73 ad edictum*): „*Haec actio heredi ceterisque successoribus competit: sed et in heredes similesque personas datur.*“⁸⁸

D. 42, 8, 11 (*Venuleius Saturninus libro sexto interdictorum*): „*Cassius actionem introduxit in id quod ad heredem pervenit.*“⁸⁹

Iz Ulpijanovog fragmenta saznajemo da je tužba bila aktivno i pasivno nasljedna, a Venuleius Saturninus ističe da se tužbom mogao zahtijevati povrat onoga što su nasljednici stekli. Njihova odgovornost bila je ograničena na visinu obogaćenja.⁹⁰

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Horvat, *op. cit.* u bilj. 20, str. 390.

⁸⁵ D. 42, 8, 10, 18: „Godina unutar koje se mora podnijeti *actio in factum* računa se od datuma (dana) prodaje imovine.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 77.

⁸⁶ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 411.

⁸⁷ Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300. Vidi i: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 411.

⁸⁸ D. 42, 8, 10, 25: „Ova tužba pripada nasljednicima i ostalim pravnim sljednicima. Također se daje protiv nasljednika i drugih pravnih sljednika.“ Prijevod na temelju: Radin, M., *op. cit.* u bilj. 80, str. 121.

⁸⁹ D. 42, 8, 11: „Kasijus je bio taj koji je uveo tužbu za povrat onoga što su nasljednici stekli.“ Prijevod na temelju: *ibid.*

⁹⁰ Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 25, str. 465.

4. PRETPOSTAVKE PRIMJENE *ACTIO PAULIANA*

4.1. Osiromašenje dužnika (*deminutio patrimonii*)

Da bi se pružila pravna zaštita vjerovnicima, prema tekstovima iz Justinijanove kodifikacije potrebno je da se ispune određene pretpostavke. To su: osiromašenje dužnika (*deminutio patrimonii*), šteta koja je nastala vjerovnicima (*eventus damni*), svijest dužnika da radnjom oštećuje vjerovnike (*consilium fraudis*) i znanje stjecatelja o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima (*consciis fraudis*).⁹¹

U odnosu na prethodna dva sredstva, proširen je krug radnji kojima dužnik umanjuje svoju imovinu i time oštećuje vjerovnike. Tako se pored otuđenja tjelesnih stvari, osiromašenje može sastojati u oprostu duga, ne podizanju tužbe vezane uz rok (propust da se prije zastare podnese tužba), prodaji stvari ispod cijene, gubitku nekog prava nevršenjem, npr. služnosti, davanju prednosti jednom vjerovniku na štetu drugih itd.⁹² Pored pravnih radnji dužnika, bili su uključeni i realni akti do kojih je došlo činjenjem ili nečinjenjem, npr. svjesnim dopuštanjem dosjelogosti, nepodnošenjem tužbe, ne pojavljivanjem na sudu, derelikcijom itd.⁹³ Odgovornost dužnika postojala bi ne samo kada bi on umanjio svoju imovinu, već i kada bi preuzeo neku obvezu, npr. preuzimanje duga.⁹⁴ Čak se i oslobođenje robova (suprotno propisima *legis Aeliae Sentiae*) moglo pobijati, tako što bi se rob koji je bio oslobođen vratio u ropstvo i opet prodao.⁹⁵ Međutim, od pobijanja je bio izuzet platež postojećeg duga i propust dužnika da uveća svoju imovinu, npr. neprihvatanjem nasljedstva ili legata.⁹⁶ Naime, pretorski se edikt primjenjivao na one koji su umanjili svoju imovinu na jedan od gore navedenih načina, ali ne i na one koji kada su imali priliku steći odnosno uvećati imovinu, nisu koristili sredstva putem kojih bi se ta imovina doista uvećala. O propustu uvećanja imovine kao iznimci od pobijanja govori nam Ulpijan:

⁹¹ Sovrlić, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 1095.

⁹² Vidi: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 411. Vidi i: Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 25, str. 465.

⁹³ Benke, J., *op. cit.* u bilj. 75, str. 127.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 126.

⁹⁵ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 411. Vidi također: Horvat, *op. cit.* u bilj. 20, str. 389.

⁹⁶ *Ibid.*

D. 42, 8, 6, pr. (*Ulpianus libro 66 ad edictum*): „*Quod autem, cum possit aliquid quaerere, non id agit, ut adquirat, ad hoc edictum non pertinet: pertinet enim edictum ad deminuentes patrimonium suum, non ad eos, qui id agunt, ne locupletentur.*“⁹⁷

Iz navedenog teksta proizlazi da vjerovnici mogu pobijati jedino ona raspolaganja kojima je imovina umanjena, dok se propust dužnika da uveća svoju imovinu ne tretira kao radnja kojom on oštećuje vjerovnika. Propust uvećanja imovine, platež postojećeg duga i još neke radnje (D. 42, 8, 6, 1-4) mogao je pobijati samo „*fiscus*“.⁹⁸

4.2. Oštećenje vjerovnika (*eventus damni*)

Naime, nema delikta ako uslijed prethodno navedenih radnji dužnika nije nastala šteta (*eventus damni*), koja se utvrđuje nemogućnošću vjerovnika da se naplate iz preostale imovine dužnika.⁹⁹ Prema tome, mora doći do vendicije *bonorum*, „kod koje vjerovnici, koji su već postojali u doba otuđenja, neće moći biti namireni“.¹⁰⁰ Iz Ulpijanovog teksta saznajemo da je pobijanje pravne radnje dužnika moguće ako je uslijed takve radnje nastala šteta vjerovnicima, a koja se ogleda u vendiciji *bonorum*, odnosno da bi se vjerovnici namirili moraju prodavati imovinu dužnika:

D. 42, 8, 10, 1 (*Ulpianus libro 73 ad edictum*): „*Ita demum revocatur, quod fraudandorum creditorum causa factum est, si eventum fraus habuit, scilicet si hi creditores, quorum fraudandorum causa fecit, bona ipsius vendiderunt...*“¹⁰¹

Stoga je šteta „*si eventum fraus habuit*“ kao objektivni element uvijek potrebna za postojanje delikta. S druge strane, radi usporedbe, subjektivni element ne mora uvijek postojati (besplatna raspolaganja) kao pretpostavka pobijanja. Što se tiče tereta dokazivanja štete, bio je na strani vjerovnika.¹⁰²

⁹⁷ D. 42, 8, 6, pr.: „Ovaj edikt se ne primjenjuje na osobu koja ne koristi sredstva za stjecanje imovine koju može steći; jer se odnosi samo na one koji umanjuju imovinu, a ne na one koji djeluju na takav način da ne uvećaju svoju imovinu.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 74.

⁹⁸ Roland, O., *op. cit.* u bilj. 18, str. 192.

⁹⁹ Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300.

¹⁰⁰ Horvat, *op. cit.* u bilj. 20, str. 389.

¹⁰¹ D. 42, 8, 10, 1: „Pobijanje bilo koje radnje poduzete u svrhu prijave vjerovnika dopušteno je kada je radnja (poduzeta s prijevaram) rezultirala gubitkom (štetom), npr. ako su vjerovnici koje je on (dužnik) namjeravao prevariti oni koji prodaju njegovu imovinu...“ Prijevod na temelju: Radin, M., *op. cit.* u bilj. 80, str. 117.

¹⁰² Sovrlić, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 1096. i sl.

4.3. Svijest dužnika da radnjom oštećuje vjerovnike (*consilium fraudis*)

Dužnik je morao biti svjestan da svojom radnjom oštećuje vjerovnike (*consilium fraudis*), što ne znači da je on nužno morao imati namjeru oštetiti vjerovnike. Prema Ulpianu (D. 42, 8, 3, pr.) bitna je činjenica da je radnjom dužnika, bilo da je ona ostvarena činjenjem ili nečinjenjem, prouzročena šteta vjerovnicima, neovisno o tome je li dužnik imao zlu namjeru.¹⁰³ Prema tome, dovoljno je da je dužnik svjestan da ima vjerovnike i da mu prijete insolventija, ali svejedno pogoršava svoje imovinsko stanje.¹⁰⁴

U navedenom pogledu, drugi klasični pravnik, Julijan, osvrće se na slučaj Lucija Ticija koji je znajući da ima dugove prema određenom broju vjerovnika prenio sve svoje stvari svojim oslobođenicima i sinovima. Naime, riječ je o pitanju na koje je dao svoju resposu (odgovor), prema kojemu se uzima da postoji namjera onoga koji znajući da ima vjerovnike otuđuje svu svoju imovinu. Dužnikovi nasljednici (djeca) bili su odgovorni po tužbi bez obzira jesu li znali za postojanje takve namjere. Fragment u kojemu Julijan iznosi ove tvrdnje preuzet je iz 49. knjige njegovih Digesta:

D. 42, 8, 17, 1 (*Julianus libro 49 digestorum*): „*Lucius Titius cum haberet creditores, libertis suis isdemque filiis naturalibus universas res suas tradidit. Respondit: quamvis non proponatur consilium fraudandi habuisse, tamen qui creditores habere se scit et universa bona sua alienavit, intellegendus est fraudandorum creditorum consilium habuisse: ideoque et si filii eius ignoraverunt hanc mentem patris sui fuisse, hac actione tenentur.*“¹⁰⁵

Navedeni tekst potvrđuje da nije potrebno dokazati namjeru kako bi se uspostavila odgovornost dužnika. Drugim riječima, dovoljno je da postoji element znanja, tj. svijesti za uspostavljanje odgovornosti dužnika, kako bi se iz navedenog moglo zaključiti da postoji *consilium fraudis*; ne inzistira se da uz znanje postoji i volja. Isto tako je uspostavljena odgovornost dužnikovih

¹⁰³ Biscotti, B., *op. cit.* u bilj. 51, str. 7.

¹⁰⁴ Horvat, *op. cit.* u bilj. 20, str. 389.

¹⁰⁵ D. 42, 8, 17, 1: „Lucije Ticije je, imajući vjerovnike, svejedno prenio svu svoju imovinu na oslobođeničke, uključujući njegovu djecu. Dano je mišljenje (odgovor) da iako nije navedeno (sugerirano) da je on imao namjeru počiniti prijevaru, smatra se da onaj, koji znajući da ima vjerovnike, otuđi svu svoju imovinu, ima namjeru prevariti svoje vjerovnike. Stoga, čak i ako sinovi (djeca) takve osobe ne znaju da je njihov otac imao takvu namjeru, svejedno će biti odgovorni po ovoj tužbi.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 78.

nasljednika, čak i ako nisu znali za prijevorno postupanje. U svakom slučaju, tužitelj nije morao dokazivati da postoji *consilium fraudis*, eventualno je dužnik morao dokazivati da ne postoji.¹⁰⁶

4.4. Znanje stjecatelja o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima (*consciis fraudis*)

Izraz *consciis fraudis* odnosi se na onoga tko je sudjelovao u dužnikovoj prijevarnoj radnji temeljem koje je nastala šteta vjerovniku.¹⁰⁷ Odgovornost stjecatelja uspostavljena je ako je znao (*consciis fraudis*) za dužnikovu insolventnost i štetu koja će nastati za vjerovnike. Šire o tome saznajemo od Ulpijana:

D. 42, 8, 10, 2 (*Ulpianus libro 73 ad edictum*): „*Quod ait praetor "sciente", sic accipimus "te consocio et fraudem participante": non enim si simpliciter scio illum creditores habere, hoc sufficit ad contendendum teneri eum in factum actione, sed si particeps fraudis est.*“¹⁰⁸

Dakle, nije dovoljno da treći stjecatelj zna da dužnik ima vjerovnike, zahtijeva se njegovo sudjelovanje u prijevari, tj. svijest dužnikove insolventnosti i štete koja će nastati vjerovnicima. Ovakvo rješenje usvojeno je kod oneroznih (naplatnih) pravnih poslova, jer ako tužba uspije, stjecatelj će pretrpjeti štetu – platio je stvar, a protuvrijednost ne može dobiti nazad.¹⁰⁹ Postojali su i postupci koji se nisu smatrali nesavjesnim. Naime, određena osoba nije bila nesavjesna ako je pored svijesti o dužnikovoj insolventnosti naplatila svoje potraživanje. U takvoj situaciji postavljalo se pitanje je li naplata potraživanja učinjena prije ili poslije *missio in possessionem*. Ako je učinjena nakon, ta osoba je morala pretrpjeti razmjernu redukciju onoga što je primila u korist ostalih vjerovnika, jer poslije *missio in possessionem* nema pravo prvenstva nad ostalim vjerovnicima (D. 42, 8, 6, 7).

S druge strane, ako je treći stekao stvar besplatno, onda se nije zahtijevala njegova svijest. Ulpijan tako navodi primjer darovanja kod kojega se ne uzima u obzir subjektivni element stjecatelja, već činjenica oštećenja vjerovnika. Oduzimanje imovinske koristi od savjesnog obdarenika ne predstavlja nepravdu prema njemu, jer time neće za njega nastati šteta. Takvo

¹⁰⁶ Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300.

¹⁰⁷ Za termin *consciis fraudis* vidi: Berger, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 407.

¹⁰⁸ D. 42, 8, 10, 2: „Kada pretor kaže „s vašim znanjem“ smatramo da to znači da ste svjesni i da ste sudjelovali u prijevari; nije dovoljno da treći zna da dužnik ima vjerovnike, da bi se pružila *actio in factum*; mora postojati sudjelovanje (trećega) u prijevari.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 75. i sl.

¹⁰⁹ Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300.

rješenje ne čudi, jer ako tužba uspije, stjecatelj neće izgubiti ništa osim prilike da uveća svoju imovinu.¹¹⁰ Odgovornost savjesnog stjecatelja je ublažena jer odgovara samo do visine obogaćenja:

D. 42, 8, 6, 11 (*Ulpianus libro 66 ad edictum*): „*Simili modo dicimus et si cui donatum est, non esse quaerendum, an sciente eo, cui donatum, gestum sit, sed hoc tantum, an fraudentur creditores: nec videtur iniuria adfici is qui ignoravit, cum lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. In hos tamen, qui ignorantes ab eo qui solvendo non sit liberalitatem acceperunt, hactenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt, ultra non.*“¹¹¹

Kod lukrativnih se pravnih poslova, za razliku od oneroznih, naime, ne zahtijeva svijest stjecatelja. Smatra se da stjecatelj neće biti na gubitku ako vrati ono što je dobio od dužnika temeljem besplatnog pravnog posla, nego će samo izgubiti priliku da uveća svoju imovinu. Savjesni treći (*bona fide*) odgovara do visine obogaćenja.

I Dioklecijan tvrdi da kada dužnik prijevarno otuđi imovinu stjecatelju naplatnim poslom, a na štetu vjerovnika, takva se korist od stjecatelja može oduzeti ako je on znao za prijevaru. S druge strane, kada je riječ o besplatnim raspolaganjima, isto navodi da svijest stjecatelja nije potrebna za oduzimanje imovinske koristi. Dioklecijanov tekst nalazi se u Justinijanovom Kodeksu:

CJ. 7, 75, 5 (*Imp. Diocletianus et Maximianus*): „*Ignoti iuris non est adversus eum, qui sententia condemnatus intra statutum tempus satis non facit nec defenditur, bonis possessis itemque distractis per actionem in factum contra emptorem, qui sciens fraudem comparavit, et eum, qui ex lucrativo titulo possidet, scientiae mentione distracta creditoribus esse consultum.*“¹¹²

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ D. 42, 8, 6, 11: „Na sličan način, kažemo da ako netko primi dar, ne treba ispitivati njegovo stanje svijesti, već isključivo jesu li vjerovnici bili prevareni; također se ne smatra da savjesni obdarenik trpi nepravdu, jer kada mu se oduzme korist, neće za njega nastati gubitak. Međutim, nedužni (savjesni) koji prime nešto od prezaduženog, odgovorni su prema tužbi do visine obogaćenja, ali ne preko toga.“ Prijevod: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 74. i sl.

¹¹² CJ. 7, 75, 5: „Nije nepoznato pravno pravilo da se protiv onoga, tko, nakon što je bio osuđen, nije u određenom roku ispunio obvezu (dao osiguranje), niti se branio (do zastupati), nego je svoju imovinu koju je imao u posjedu otuđio – mogu, na osnovi *actio in factum*, od kupca koji je znajući za prijevaru (prikratu) vjerovnika to kupio, kao i od onoga tko je te stvari dobio po lukrativnoj osnovi, makar da ovaj i ne zna da su vjerovnici oštećeni, tražiti natrag otuđene stvari.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 63, str. 459.

Ovdje su objedinjeni prethodno navedeni zaključci – svijest stjecatelja o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima zahtijeva se kod oneroznih poslova, dok kod lukrativnih poslova to nije potrebno.

Stanje svijesti stjecatelja uzima se u obzir kod povrata onoga što je otuđeno radi prikrate vjerovnika. O povratu saznajemo iz već navedenog Paulovog fragmenta, ali i Ulpijanovog u Digestama:

D. 22, 1, 38, 4 (*Paulus libro sexto ad Plautium*): „*In Fabiana quoque actione et Pauliana, per quam quae in fraudem creditorum alienata sunt revocantur, fructus quoque restituuntur: nam praetor id agit, ut perinde sint omnia, atque si nihil alienatum esset: [quod non est iniquum (nam et verbum ‘restituas’ , quod in hac re praetor dixit, plenam habet significationem), ut fructus quoque restituantur.]*“¹¹³

D. 42, 8, 10, 19 (*Ulpianus libro 73 ad edictum*): „*Per hanc actionem res restitui debet cum sua scilicet causa.*“¹¹⁴

Pretor je širokim tumačenjem izraza „trebaš vratiti“ pored otuđene imovine obuhvatio i plodove. Međutim, kao što je gore navedeno, kod povrata onoga što je otuđeno radi prikrate vjerovnika u obzir se uzima svijest stjecatelja. Naime, stjecatelj u dobroj vjeri (*bona fide*) u boljoj je poziciji jer mora vratiti stvar (ako ju i dalje posjeduje), uključujući plodove koji su rasli u vrijeme stjecanja, a ubrani nakon podizanja tužbe.¹¹⁵ U svakom slučaju odgovara do visine obogaćenja.¹¹⁶ S druge strane, stjecatelj u zloj vjeri (*mala fide*) odgovara za sve plodove, uključujući i one koje je mogao ubrati, a isto tako i za kamate, čak i ako ne može povratiti stvar zajedno s plodovima.¹¹⁷

¹¹³ D. 22, 1, 38, 4: „Po osnovi *actio Fabiana*, kao i *actio Pauliana*, po kojoj se opoziva (natrag vraća) sve što je otuđeno radi prikrate vjerovnika. Vraćaju se (nadoknađuju se) i plodovi, jer pretor time hoće uspostaviti stanje kao da nije ništa ni bilo otuđeno, što nije ni nepravično, jer izraz „treba da vratiš“, koji u ovoj stvari (pitanju) pretor upotrebljava, ima širok sadržaj, tako da se i plodovi moraju vratiti.“ Prijevod prema: *ibid.*

¹¹⁴ D. 42, 8, 10, 19: „Prema ovoj tužbi, stvar se treba vratiti zajedno s onime što je priraslo.“ Prijevod prema: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 60, str. 77.

¹¹⁵ Mackeldey, F., *Handbook of the Roman law*, T. & J.W. Johnson & CO., Philadelphia, 1883., str. 397.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

5. POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU

5.1. Pojam pobijanja i razvoj uređenja u hrvatskom zakonodavstvu

Pojam suvremenog instituta koji potječe iz *fraus creditorum* može se pojasniti sljedećim citatom: „Pobijanje je institut obveznog prava koji pruža vjerovniku iz obveznog odnosa u svrhe namirenja njegovih tražbina pravo pobijati valjana imovinskopravna raspolaganja insolventnog dužnika, namirujući se iz nekih vrijednosti koje više ne pripadaju dužnikovoj imovini, već imovini njegovih pravnih sljednika na toj imovini.“¹¹⁸ S jedne strane, ovaj institut pridonosi jačanju položaja vjerovnika u dvostranoobveznim odnosima, dok s druge strane potvrđuje važnost temeljnog načela obveznog prava – načelo dužnosti ispunjenja obveza (*pacta sunt servanta*).¹¹⁹

Kao što je uvodno naznačeno, u početku je ovaj institut bio reguliran posebnim propisom (Zakon o pobijanju pravnih djela izvan stečaja od 22. siječnja 1931.), no ustrojem FNRJ, a kasnije i SFRJ došlo je do promjene u njegovu uređenju. Naime, napustilo se uređenje posebnim propisom koji samostalno i autonomno uređuje pobijanje dužnikovih pravnih radnji izvan stečaja – u početku u vidu supsidijarne primjene pravila tog starog uređenja u izostanku novog uređenja, a od donošenja ZOO 78 uređuje se pravilima (bitno manjeg opsega) obveznopravne prirode.¹²⁰ Odredbe koje reguliraju pobijanje izvan stečaja nalaze se u općem dijelu ZOO-a (čl. 66.-71.) i primjenjuju se kada nad dužnikom nije otvoren stečaj ili eventualno poslije obustave stečajnog postupka. Pobijanje u stečaju uređeno je odredbama Stečajnog zakona¹²¹, a ima istu svrhu kao i pobijanje u stečaju, no za razliku od izvanstečajnog pobijanja kod kojeg je cilj namirenje jednog vjerovnika, ovdje je cilj oduzimanje učinka dužnikovih pravnih radnji prema svim vjerovnicima. Pravo na pobijanje takvih radnji nastaje na temelju zakona, kumulativnim ispunjenjem svih općih i barem jedne posebne pretpostavke. Na vjerovniku je teret dokaza svih općih i barem jedne posebne pretpostavke.¹²²

Vjerovnicima su na raspolaganju dva pravna sredstva: tužba (*actio Pauliana*) ili prigovor. Ako bi sud prihvatio tužbu, u skladu sa čl. 70. ZOO-a, pravni posao između dužnika i vjerovnika ostao bi valjan, ali gubi učinak prema vjerovniku i to u onoj mjeri koja je potrebna da bi se on

¹¹⁸ Gorenc, V., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, RRIF-plus, Zagreb, 2005., str. 107.

¹¹⁹ Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 28.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 213.

¹²¹ Stečajni zakon, Narodne novine br. 71/15, 104/17, 36/22.

¹²² Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 81.

namirio.¹²³ Pritom pravo vjerovnika na pobijanje dužnikovih pravnih radnji predstavlja iznimku od relativnosti obveznopравnih odnosa, tj. da se treće osobe ne smiju miješati u obveznopравne odnose u kojima nisu sudjelovali kao ugovorna strana (*res inter alios acta*).¹²⁴ Drugim riječima, vjerovnikova tražbina poprima apsolutno obilježje tako što obveznopравni odnos između vjerovnika i dužnika ima učinke i prema trećoj osobi.¹²⁵ Može se reći da je prvobitno pravo vjerovnika *inter partes* naravi preraslo u ograničeno pravo *erga omnes* usmjereno protiv određenih trećih osoba.¹²⁶ Takvo miješanje u *res inter alios acta* dopušteno je jer postoji bojazan dužnikovog prijevargnog postupanja koje dovodi do umanjjenja imovine na štetu vjerovnika, a između ostalog sama činjenica dugovanja ne nameće dužniku zabranu po kojoj on ne bi mogao slobodno raspolagati imovinom.¹²⁷

5.2. Opće pretpostavke

5.2.1. Tražbina dospjela za isplatu

Članak 66. st. 1. ZOO-a propisuje: „Svaki vjerovnik čija je tražbina dospjela za isplatu, i bez obzira kad je nastala može pobijati pravnu radnju svog dužnika koja je poduzeta na štetu vjerovnika“.¹²⁸ Što se tiče vrste tražbine, pobijati se mogu sve dospjele tražbine.¹²⁹ Dospjelost znači da je nastupio rok za ispunjenje obveze odnosno da je dužnik pao u zakašnjenje.¹³⁰ Prema pravnom shvaćanju Vrhovnog suda Republike Hrvatske (Su-IV-16/2021-11 od 24. svibnja 2021.): „Dospjelost vjerovnikove tražbine za isplatu, kao jedna od općih pretpostavki za pobijanje dužnikovih pravnih radnji poduzetih na štetu vjerovnika mora postojati u trenutku podnošenja tužbe“. Prema bivšem Zakonu o pobijanju pravnih djela izvan stečaja (1931.) za

¹²³ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 116.

¹²⁴ Vizner, B., *Komentar zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, Riječka tiskara, Zagreb, 1978., str. 1113. Vidi i: Mišljenje nezavisnog odvjetnika Ruiza-Jaraba Colomera u predmetu Rechtsanwalt Christopher Seagon als Insolvenzverwalter über das Vermögen der Frick Teppichboden Supermärkte GmbH v Deko Marty Belgium NV (C-339/07, EU:C:2008:575), t. 26.,

dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=66608&doclang=EN>

¹²⁵ Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 34.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ Vizner, B., *op. cit.* u bilj. 124, str. 1113.

¹²⁸ Čl. 66. st. 1. ZOO-a

¹²⁹ Županijski sud u Varaždinu, Gž 1261/2018-2 od 10. srpnja 2018.: „Dakle, pobijanje dužnikovih pravnih radnji može se zahtijevati samo ako vjerovnik prema dužniku ima dospjelu novčanu tražbinu, pa je u konkretnom slučaju prvotuženik (kao dužnik) mogao na pravno relevantan način udovoljiti postavljenom zahtjevu tako da tužiteljici (kao vjerovnici) isplati iznos dospjele novčane tražbine, povodom koje je došlo do pokretanja ove parnice, kod čega takva radnja ima učinak i prema trećoj osobi (ovdje drugotuženici).“ Vidi također: Klarić, P.; Vedriš M., *Gradansko pravo*, XIV. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 172.

¹³⁰ Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 524.

pokretanje postupka pobijanja, uz dospelost vjerovnikove tražbine zahtijevala se i njezina ovršnost, no to je rješenje već ranije napušteno.¹³¹

Prema ZOO-u, za pokretanje postupka ne zahtijeva se utvrđenje vjerovnikove tražbine pravomoćnom sudskom odlukom kao ni njezina ovršnost, već dospelost uz dokazanu ili barem vjerojatnu insolventnost dužnika u odnosu na neispunjenu obvezu.¹³² Po uzoru na njemačko pravo, vjerovnikova tražbina može nastati i prije i poslije radnje koja se pobija, što se potvrđuje riječima „bez obzira kad je nastala“.¹³³ S druge strane, izvorna (rimska) Paulijanska tužba mogla se podnijeti samo za one tražbine koje su postojale u trenutku poduzimanja radnje koja se pobija.¹³⁴

5.2.2. Insolventnost dužnika

Prema samom tekstu zakona proizlazi da je dužnik insolventan kada „nema dovoljno sredstava za ispunjenje vjerovnikove tražbine“.¹³⁵ Međutim, to ne znači da dužnik uopće nema imovine ili da uopće nije sposoban za plaćanje, već da je bez onih sredstava koja omogućuju naplatu vjerovnikove tražbine.¹³⁶ Insolventnost dužnika vjerovnik dokazuje u odnosu na konkretnu tražbinu, npr. neuspješan pokušaj namirenja u ovršnom postupku, nenaplaćena tražbina iz prije vođenih sporova, blokada računa dužnika, itd.¹³⁷

5.2.3. Dužnikova pravna radnja

Glede pojma pravne radnje iz čl. 66., a prema izvornom terminu *Rechtshandlung*, smatra se da se on odnosi na „svaki postupak dužnika zbog kojeg se njegova imovina u nečiju korist, a ne vjerovnikovu, materijalno smanjuje, ili zbog kojeg dužnik dolazi u nepovoljniji položaj u nekom pravnom postupku, time da se izgledi njegovih vjerovnika na namirenje umanjuju ili formalno pravno pogoršavaju.“¹³⁸ Pored pravnih poslova, pravne radnje obuhvaćaju i faktične

¹³¹ Klarić, P.; Vedriš M., *op. cit.* u bilj. 129, str. 172.

¹³² Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 524.

¹³³ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 108.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Čl. 66. st. 2. ZOO-a.

¹³⁶ Kod pobijanja izvan stečaja takva nesposobnost je vezana za određenu tražbinu pojedinog vjerovnika odnosno ključna je nemogućnost namirenja (nemogućnost mora postojati u trenutku sastavljanja tužbe) pojedinog vjerovnika, ali ne i ostalih kao kod pobijanja u stečaju. Usp. Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 525.; Gorenc, *op. cit.* u bilj. 118, str. 108. i sl.

¹³⁷ *Ibid.* Vidi također: Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 141.

¹³⁸ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 109.

radnje, negativne postupke (propuštanja)¹³⁹, kao i nedopuštene radnje, stoga se u tom pogledu slijedi rimska pravna tradicija.¹⁴⁰ Prema tome, iz pojma pravnih radnji mogu se isključiti samo viša sila i slučaj, kao i radnje na temelju kojih se treći nisu obogatili.¹⁴¹

5.2.4. Oštećenje vjerovnika

Kao što se u rimskom pravu šteta sastoji u nemogućnosti naplate vjerovnika iz preostalih sredstava dužnika, tako i prema čl. 66. st. 2. ZOO-a: „Smatra se da je pravna radnja poduzeta na štetu vjerovnika ako zbog nje dužnik nema dovoljno sredstava za ispunjenje vjerovnikove tražbine“.¹⁴² Time je postavljena *praesumptio iuris et de iure* (neoboriva zakonska presumpcija). Pritom nije potrebno da je insolventnost nastala konkretnom pobijanom radnjom, već se u obzir uzima čitav niz pravnih radnji (uključujući onu koja se pobija) koje su dovele do dužnikove insolventnosti.¹⁴³ U suprotnom, kada nije nastala šteta onda nema mjesta podizanju tužbe. I u rimskom pravu i u suvremenom hrvatskom pravu teret dokazivanja štete je na vjerovnicima.

5.3. Posebne pretpostavke

U članku 67. ZOO-a propisane su posebne pretpostavke, od kojih se za pobijanje mora ispuniti barem jedna (uz ispunjenje svih općih pretpostavki). U tom pogledu govori se o četiri osuđenjene inačice klasične Paulijanske tužbe: 1. določna Paulijanska tužba, 2. kulpozna Paulijanska tužba, 3. obiteljska Paulijanska tužba i 4. kvazipaulijanska tužba. Navedene tužbe se međusobno ne isključuju, već vjerovnik može izabrati koja mu najviše odgovara.¹⁴⁴ Nakon odbijene tužbe na jednoj osnovi, vjerovnik može podići drugu inačicu tužbe, a isto tako i kada istekne rok za podizanje jedne od četiri tužbe, vjerovnik može ostvariti svoj zahtjev drugom za koju je propisan dulji rok.¹⁴⁵

¹³⁹ Čl. 66. st. 3. ZOO-a: „Pod pravnom radnjom razumijeva se i propuštanje zbog kojega je dužnik izgubio kakvo materijalno pravo ili kojim je za njega nastala kakva materijalna obveza.“

¹⁴⁰ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 109.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Čl. 66. st. 2. ZOO-a

¹⁴³ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 109.

¹⁴⁴ *Ibid.*, str. 110.

¹⁴⁵ *Ibid.*

5.3.1. Dolozna Paulijanska tužba (*actio Pauliana dolosa*)

Ova tužba podnosi se kada je dužnik znao da određenom radnjom umanjuje svoju imovinu i time oštećuje vjerovnika.¹⁴⁶ Za razliku od današnjeg uređenja, Zakon o pobijanju pravnih djela izvan stečaja iz 1931. je na strani dužnika zahtijevao namjeru oštećenja vjerovnika odnosno uz element znanja je morala postojati i volja.¹⁴⁷ Bivše uređenje je glede subjektivnog elementa na strani dužnika odstupilo od rimskog shvaćanja prema kojemu je bilo dovoljno znanje (svijest) dužnika o nanošenju štete vjerovniku.¹⁴⁸

Znanje dužnika da određenom radnjom oštećuje vjerovnika procjenjuje se prema trenutku poduzimanja radnje.¹⁴⁹ Stoga naknadno saznanje ne škodi (*mala fides superveniens non nocet*). Pored dužnikovog znanja da radnjom oštećuje vjerovnika, postavljene su još dvije pretpostavke: 1. da je riječ o naplatnom raspolaganju dužnika, te 2. da je treća osoba¹⁵⁰ s kojom je ili u čiju je korist pravna radnja poduzeta znala da dužnik takvim raspolaganjem nanosi štetu vjerovniku.¹⁵¹ Znanje (svijest) trećega također mora postojati u trenutku poduzimanja dužnikove pravne radnje.

5.3.2. Kulpozna Paulijanska tužba (*actio Pauliana culposa*)

U istom stavku propisuje se tužba koja se podnosi kada dužnik nije znao, ali je u trenutku poduzimanja pravne radnje mogao znati da takvom radnjom oštećuje vjerovnika. Ovdje se radi o situaciji kada dužnik nije postupao s namjerom da nanese štetu vjerovniku, ali isto tako nije primijenio onu pažnju koja se zahtijeva u pravnom prometu – pažnja dobrog gospodarstvenika, odnosno pažnja dobrog domaćina (čl. 10. st. 1. ZOO-a).¹⁵² Prema tome, „skriviljeno neznanje dužnika je posljedica njegove obične nepažnje – *culpa levis*“.¹⁵³ Zakon o pobijanju pravnih djela izvan stečaja iz 1931. tražio je postupanje s grubom nepažnjom (dužnik je morao znati), što je predstavljalo dodatan teret vjerovnicima.¹⁵⁴ Osim ispunjenja pretpostavke na strani

¹⁴⁶ Čl. 67. st. 1. ZOO-a: „Naplatno raspolaganje može se pobijati ako je u vrijeme raspolaganja dužnik znao ili mogao znati da poduzetim raspolaganjem nanosi štetu svojim vjerovnicima i ako je trećoj osobi s kojom je ili u čiju je korist pravna radnja poduzeta to bilo poznato ili moglo biti poznato.“

¹⁴⁷ Usp. Klarić, P.; Vedriš M., *op. cit.* u bilj. 129, str. 173; Vizner, B., *op. cit.* u bilj. 124, str. 1123.

¹⁴⁸ Klarić, P.; Vedriš M., *op. cit.* u bilj. 129, str. 173.

¹⁴⁹ Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 187.

¹⁵⁰ Osim dužnikovog suugovaratelja, pod trećom osobom podrazumijeva se svatko kome je poduzimanje takve radnje bilo od koristi npr. treća osoba iz ugovora u korist treće osobe čl. 337.-340. ZOO-a. *Ibid.*

¹⁵¹ Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 528.

¹⁵² Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 111.

¹⁵³ Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 189.

¹⁵⁴ Klarić, P.; Vedriš M., *op. cit.* u bilj. 129, str. 174.

dužnika, kao i kod doložne tužbe, nužno je da je riječ o naplatnom raspolaganju dužnika i da je trećoj osobi (u čiju je korist poduzeta pravna radnja) moglo biti poznato da se time nanosi šteta vjerovniku – *culpa levis* treće osobe.¹⁵⁵

Suvremeno hrvatsko pravo je uspostavljanjem kulpozne Paulijanske tužbe pomaknulo granice izvorne (rimске) Paulijanske tužbe kada su u pitanju naplatna raspolaganja. Naime, izvorna Paulijanska tužba, kada su u pitanju bili naplatni pravni poslovi, mogla se podići ako je postojao element znanja na strani dužnika i stjecatelja, ali ne i kada je postojao propust one pažnje koja se očekuje od dužnika i stjecatelja. Uspoređujući doložnu i kulpožnu tužbu, čije su ostale pretpostavke identične, dolazimo do zaključka da će vjerovniku biti lakše ako pobija radnju sa kulpožnom tužbom jer kod nje ne mora dokazati dužnikovu namjeru oštećenja niti njegovo znanje (svijest) o tome, već samo propust dužne pažnje (objektivna činjenica).¹⁵⁶ S druge strane, u rimskom pravu se *consilium fraudis* uvijek pretpostavljao – vjerovnik nije morao dokazivati da postoji, već je dužnik morao dokazivati da ne postoji.¹⁵⁷

5.3.3. Obiteljska Paulijanska tužba (*actio Pauliana familiaria*)

Ova tužba odnosi se na (naplatne) pravne poslove i raspolaganja poduzeta u korist bračnog druga ili srodnika, a na štetu vjerovnika.¹⁵⁸ Konkretnije, četiri su skupine trećih osoba u čiju je korist poduzeta radnja: bračni drug dužnika, krvi srodnik u ravnoj liniji, krvni srodnik u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja i srodnici po tazbini do četvrtog stupnja.¹⁵⁹ U pravilu između dužnika i njegovih bliskih srodnika postoji obostrano znanje ili namjera da se određenom radnjom nanosi šteta vjerovniku – „rodbina pod sumnjom“ (*familia suspecta*). U tom pogledu postavljena je oboriva presumpcija (*praesumptio iuris*) da je navedenim osobama bilo poznato da dužnik nanosi vjerovniku štetu, dok ne dokažu suprotno.¹⁶⁰

Iako u samoj odredbi (čl. 67. st. 2. ZOO-a) nije izričito propisano da treća osoba (bračni drug ili bliski srodnik) pored vlastitog neznanja mora dokazati i neznanje svijesti dužnika po pitanju nastanka štete vjerovniku, uzimajući u obzir stavak prije (čl. 67. st. 1. ZOO-a), kao i činjenicu

¹⁵⁵ Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 189.

¹⁵⁶ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 111 i sl.

¹⁵⁷ Stojčević, D., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300.

¹⁵⁸ Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 529.

¹⁵⁹ U zakonskoj odredbi je izostavljena izvanbračna zajednica, iako ona stvara imovinskopravne učinke na koje se na odgovarajući način primjenjuju odredbe Obiteljskog zakona o imovinskim odnosima bračnih drugova. *Ibid.*, str. 530.

¹⁶⁰ Čl. 67. st. 2. ZOO-a: „Ako je treća osoba dužnikov bračni drug, ili krvni srodnik u ravnoj liniji, ili u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja, ili po tazbini do istog stupnja, smatra se da joj je bilo poznato da dužnik poduzetim raspolaganjem nanosi štetu vjerovniku, osim ako dokaže suprotno.“

bliske povezanosti između dužnika i bračnog druga ili srodnika, dolazi se do zaključka da treća osoba (bračni drug ili srodnik) mora dokazati i da nije znala za dužnikovo (ne)znanje glede same štete kako bi se oborila presumpcija. Na vjerovniku je jedino da pored općih pretpostavki dokaže da je protivnik pobijanja dužnikov bliski srodnik.¹⁶¹

5.3.4. Kvazipaulijanska tužba (*actio quasi Pauliana*)

Kvazipaulijanska tužba uperena je protiv besplatnih pravnih poslova i s njima izjednačenih radnji kojima je treći stekao korist. Besplatnost mora postojati u trenutku raspolaganja dužnika. U takva raspolaganja ubrajaju se ona koja nisu naplatna i na koja dužnik nije obvezan, a s kojima on umanjuje svoju imovinu odnosno određena vrijednost izlazi iz njegove imovine za koju on ne dobiva nikakvu protuvrijednost.¹⁶² Pored darovanja, u besplatna raspolaganja ubrajaju se i: beskamatni zajam, odricanje od nasljedstva¹⁶³, oproštaj duga, isplata tuđeg duga, preuzimanje duga, derelikcija, razna propuštanja itd.¹⁶⁴ Za razliku od suvremenog hrvatskog uređenja, u rimskom pravu je odricanje od nasljedstva kao propust dužnika da uveća svoju imovinu bilo izuzeto od pobijanja. Kod besplatnih raspolaganja postoji neoboriva presumpcija (*praesumptio iuris et de iure*) da je dužnik znao i da je trećoj osobi bilo poznato ili moglo biti poznato da se takvim raspolaganjem vjerovniku nanosi šteta.¹⁶⁵ Stoga vjerovnik dokazuje samo besplatnost dužnikovog raspolaganja.¹⁶⁶ Kod besplatnih raspolaganja slijedi se rimsko uređenje u kojemu se također nije uzimao u obzir subjektivni element, već sama činjenica besplatnog raspolaganja.

5.4. Isključenje pobijanja

U čl. 68. ZOO-a predviđena su raspolaganja koja su isključena od pobijanja: „Ne mogu se pobijati zbog oštećenja vjerovnika uobičajeni prigodni darovi, nagradni darovi, a ni darovi učinjeni iz zahvalnosti, razmjerni materijalnim mogućnostima dužnika“.¹⁶⁷ Te kategorije treba

¹⁶¹ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 112.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ Čl. 67. st. 4. ZOO-a: „Odricanje od nasljedstva smatra se besplatnim raspolaganjem.“

¹⁶⁴ Klarić, P.; Vedriš M., *op. cit.* u bilj. 129, str. 175.

¹⁶⁵ Čl. 67. st. 3. ZOO-a: „Kod besplatnih raspolaganja i s njima izjednačenih pravnih radnji smatra se da je dužnik znao da poduzetim raspolaganjem nanosi štetu vjerovniku, i za pobijanje tih radnji ne zahtijeva se da je trećoj osobi to bilo poznato ili moglo biti poznato.“

¹⁶⁶ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 113.

¹⁶⁷ Nastavno na kvazipaulijansku tužbu (čl. 67. st. 3. i 4. ZOO), ova odredba predviđa iznimke od mogućnosti pobijanja besplatnih raspolaganja dužnika. Pod uobičajene prigodne darove (zahtjevi „uobičajeni“ i „prigodni“

usko tumačiti, a učinjeni izdaci moraju biti razmjerni dužnikovim materijalnim mogućnostima u vrijeme raspolaganja, jer bi u protivnom bilo na štetu vjerovnika. Na navedene okolnosti poziva se korisnik (primatelj dara) kao protivnik pobijanja prigovorom u parnici pokrenutoj po vjerovniku radi pobijanja darovanja. Teret dokaza da su ispunjene pretpostavke za isključenje pobijanja je na tuženiku.¹⁶⁸

5.5. Sredstva pobijanja

Suvremeno hrvatsko pravo poznaje dva sredstva za pobijanje dužnikovih pravnih radnji: tužba i prigovor.¹⁶⁹ Odabir konkretne tužbe prema čl. 67. ZOO-a ovisi o tome koje su pretpostavke ispunjene. Pored proglašenja radnje bez učinka u odnosu na vjerovnika, vjerovnik također mora naznačiti kako i u kojem obliku treća osoba (protivnik pobijanja) mora nešto trpjeti ili učiniti kako bi se vjerovnik namirio.¹⁷⁰ Valja napomenuti da vjerovnik ne može tužbom tražiti osiguranje svoje tražbine, npr. uknjižbom založnog prava na nekretninama koje su predmet pobijanog ugovora o darovanju, jer je smisao ovog instituta da se vjerovniku omogući „ostvarenje naplate dospjele tražbine koje je postalo nemoguće zbog raspolaganja dužnika svojom imovinom“.¹⁷¹ U odnosu na rimsko pravo, u suvremenom hrvatskom pravu postoji i prigovor. Iako se rjeđe koristi, u situaciji kada se npr. dužnikova obveza prema stjecatelju (protivniku pobijanja) sastoji u predaji prodane stvari, vjerovnik može istaknuti prigovor kada protivnik pobijanja tužbom ustane protiv dužnika radi predaje stvari, jer je takvo skrivljeno raspolaganje poduzeto na štetu vjerovnika.¹⁷²

Prema čl. 69. st. 2. i 3. ZOO-a na strani pasivno legitimiranih nalaze se: 1. dužnik u svim situacijama, 2. treće osobe u tri inačice: (i) treće osobe s kojima ili u čiju je korist poduzeta pobijana pravna radnja, (ii) univerzalni nasljednici treće osobe (npr. nasljednici umrle osobe ili nova pravna osoba koja je nastala spajanjem dviju ili više pravnih osoba), te (iii) singularni sljednici treće osobe.¹⁷³ Po uzoru na uređenje u rimskom pravu, kada treća osoba naplatnim

moraju biti kumulativno ispunjeni) ubrajamo npr. darove povodom značajnih obiteljskih ili vjerskih događaja (rođenje, krštenje, vjenčanje itd.). Nagradni darovi su npr. nagrada povodom dragovoljno učinjene usluge (jer bi izostanak nagrade, kada se ona očekuje, umanjio društveni ugled dužnika), a pod darove koji su učinjeni iz zahvalnosti smatramo one kojima se ispunjava moralna obveza npr. nagrada za spašavanje člana obitelji, dar učinjen bolnici u kojoj je darovatelj izliječen i sl. *Ibid.*, str. 113 i sl. Vidi i: Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 531. i sl.

¹⁶⁸ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 114.

¹⁶⁹ Čl. 69. st. 1. ZOO-a: „Pravna radnja dužnika pobija se tužbom ili prigovorom.“

¹⁷⁰ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 114.

¹⁷¹ Županijski sud u Varaždinu, GŽ-277/16-2 od 14. rujna 2016.

¹⁷² Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 115.

¹⁷³ *Ibid.*

poslom na pribavitelja prenese korist pribavljenu raspolaganjem koje se pobija, a ta osoba je znala da se stjecanje prednika moglo pobijati, vjerovnik onda može podnijeti tužbu protiv pribavitelja. Znanje trećeg stjecatelja ne zahtijeva se kada je u pitanju besplatno raspolaganje, tada se tužba može podnijeti neovisno o stanju svijesti pribavitelja.¹⁷⁴

Iz čl. 69. st. 2. ZOO-a proizlazi da su dužnik i treća osoba (odnosno njezini pravni sljednici) pasivni (jedinствени) suparničari: „Tužba za pobijanje podnosi se protiv dužnika i treće osobe s kojom je ili u čiju je korist poduzeta pravna radnja koja se pobija, odnosno protiv njezinih sveopćih pravnih sljednika“. Prema odluci se obvezuju staviti vjerovniku na raspolaganje ono što je protivnik pobijanja stekao od dužnika odnosno moraju dopustiti vjerovniku da se namiri prodajom predmeta raspolaganja.¹⁷⁵

Kao i u rimskom pravu, tako i u suvremenom tuženik (protivnik pobijanja) može izbjeći presudu ako ispuni dužnikovu obvezu u korist vjerovnika.¹⁷⁶ Ispunjenjem dužnikove obveze otpada razlog pobijanja i protivnih pobijanja zadržava pribavljenu korist od dužnika.¹⁷⁷

5.6. Učinak i rok pobijanja

Kao što je uvedno istaknuto, prema čl. 70. ZOO-a predviđeno je da „ako sud usvoji tužbeni zahtjev, pravna radnja gubi učinak samo prema tužitelju i samo koliko je potrebno za namirenje njegovih tražbina“. Pravni posao između dužnika i treće osobe nije pravno nevaljan, niti se raskida, već gubi pravni učinak i to ne samo u odnosu između vjerovnika i treće osobe, nego i prema dužniku.¹⁷⁸ Pored nenarušene pravne valjanosti, objekt pobijanja ne mora nužno biti pravni posao, već to mogu biti i ostale pravne radnje (širi pojam od pravnog posla) što se ističe kao ključna razlika u odnosu na pobjodne pravne poslove kod kojih je riječ o nevaljanim pravnim

¹⁷⁴ Čl. 69. st. 3. ZOO-a: „Ako je treći otuđio nekim naplatnim poslom korist pribavljenu raspolaganjem koje se pobija, tužba se može podnijeti protiv pribavitelja samo ako je ovaj znao da se pribavljanje njegovih prednika moglo pobijati, a ako je tu korist otuđio besplatnim poslom, tužba se može podnijeti protiv pribavitelja i ako on to nije znao.“

¹⁷⁵ Obzirom da je dužnik već prije predmet otuđio protivniku pobijanja, on neće biti ni u faktičnoj ni u pravnoj mogućnosti da udovolji kondemnaciji. Vidi: Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 215.

¹⁷⁶ Čl. 69. st. 4. ZOO-a: „Tuženik može izbjeći pobijanje ako ispuni dužnikovu obvezu.“

¹⁷⁷ Momčinović, H., *op. cit.* u bilj. 11, str. 534.

¹⁷⁸ Prema ZOO 78, ali i Zakonu o pobijanju pravnih djela izvan stečaja iz 1931. pasivno legitimirana bila je treća osoba, ali ne i dužnik. S druge strane, ZOO propisuje da se tužba podnosi protiv treće osobe (stjecatelja) i dužnika što znači da se sada pravni učinci pobijanja odnosno pravomoćnost presude proteže i na dužnika. To bitno olakšava poziciju treće osobe na koju se učinak proteže na način da je ona dužna dopustiti da se vjerovnik namiri iz vrijednosti stečene koristi. Sada ona može jednostavnije od dužnika ostvariti naknadu one koristi koja joj je na temelju presude oduzeta, u bitno kraćem postupku. Isto tako i parnične i ostale troškove pobijanja treća osoba može zahtijevati od prethodnika (dužnika) ako izgubi spor. Vidi: Buljan, V., *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji*, Sudačka mreža, str. 2.; Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 116. i sl.

poslovima.¹⁷⁹ Tako i VSRH (Rev 1508/2013-2 od 28. studenoga 2017.) potvrđuje prethodno navedeno: „Kod poništenja pobijani pravni posao je pravno nevaljan za razliku kod pobijanja dužnikovih pravnih radnji, kada taj posao gubi učinak samo prema tužitelju i samo onoliko koliko je potrebno za ispunjenje njegove tražbine, ali taj posao nije pravno nevaljan“. Prema tome, pobijana pravna radnja prema svim ostalima ostaje na snazi – ostaju na snazi sva prava koja su treće osobe stekle (npr. pravo zaloga, pravo služnosti i sl.), osim ako i ta prava ne podliježu pobijanju.¹⁸⁰

Rokovi postavljeni za podnošenje tužbe variraju ovisno o kojoj je tužbi riječ. Določna i kulpozna Paulijanska tužba mogu se podnijeti u roku od jedne godine, a obiteljska i kvazipaulijanska tužba se mogu podnijeti u roku od tri godine.¹⁸¹ Rok počinje teći od dana kada je poduzeta pravna radnja koja se pobija, odnosno od dana kada je trebalo obaviti propuštenu radnju.¹⁸² Ako se pravna radnja dužnika sastoji od više međusobno povezanih akata, kao početak računanja roka uzima se trenutak posljednje poduzetog akta¹⁸³, dok se kod propuštene radnje kao početak uzima posljednji dan u kojem je propuštena radnja mogla biti poduzeta.¹⁸⁴ Prekluzivne su naravi, sud o njima vodi računa po službenoj dužnosti, a istekom vjerovnik gubi pravo pobijati dužnikovu pravnu radnju.¹⁸⁵ U rimskom pravu je za podnošenje tužbe postojao jedinstveni rok od godinu dana od kada je izvršena pobijana radnja, s mogućnošću podnošenja tužbe i nakon isteka roka, ali do iznosa obogaćenja.

¹⁷⁹ Nikšić, S., *Pravna sredstva za pobijanje nevaljanih pravnih poslova – ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba?*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 65, br. 3-4, 2015., str. 380.

¹⁸⁰ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 116.

¹⁸¹ Čl. 71. st. 1. ZOO-a: „Tužba za pobijanje može se podnijeti u roku od jedne godine za raspolaganje iz članka 67. stavka 1. ovoga Zakona, a za ostale slučajeve u roku od tri godine.“

¹⁸² Čl. 71. st. 2. ZOO-a: „Rok se računa od dana kad je poduzeta pravna radnja koja se pobija, odnosno od dana kad je trebalo poduzeti propuštenu radnju.“

¹⁸³ Županijski sud u Varaždinu, Gž 74/2019-2 od 4. lipnja 2020.: „Međutim, ako se takva pravna radnja dužnika sastoji od više odvojenih radnji, kao u ovom konkretnom slučaju od zaključenja ugovora o darovanju, njegove ovjere kod javnog bilježnika i potom predaje zemljišnoknjižnom sudu na provedbu, tada je dužnikova radnja poduzeta u trenutku kada je poduzet posljednji akt kojim se ta radnja okončava.“

¹⁸⁴ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 118, str. 117.

¹⁸⁵ Skorup, V., *op. cit.* u bilj. 6, str. 171.

6. ZAKLJUČAK

Protiv pravnih radnji kojima je dužnik u korist trećih, a na štetu vjerovnika umanjio imovinu prije ili poslije pokretanja ovrhe nad njom, vjerovnicima se već od rimskog prava davala zaštita. Uvođenje delikta prikrate vjerovnika (*fraus creditorum / alienatio in fraudem creditorum*) pripisuje se pretoru, a poklapa se s periodom kada je imovinska ovrha postala redoviti oblik ovrhe. U klasičnom pravu postojala su dva pravna sredstva protiv takvih radnji dužnika: *restitutio in integrum ob fraudem* i *interdictum fraudatorium*. Interdikt je pripadao svakom pojedinačnom vjerovniku kome je uslijed radnje nastala šteta, dok je restituciju u ime vjerovnika zahtijevao upravitelj imovine (*curator bonorum*). U Justinijanovom pravu su ta dva sredstva spojena u jedinstvenu tužbu – *actio Pauliana*. Njome su se pored radnji kojima se otuđuju stvari, mogla pobijati sva imovinska umanjivanja, npr. prodaja stvari, osnutak založnog prava, derelikcija, sklapanje obveze, oprost duga, oprost založnog prava i dr. Iako je naziv *actio Pauliana* zabilježen samo na dva mjesta u izvorima rimskog prava, uz što se veže i problem datacije, odnosno da se ne može s potpunom sigurnošću utvrditi po kome je tužba dobila naziv, on se koristi i u suvremenoj pravnoj terminologiji i označava tužbu kojom se pobijaju pravne radnje dužnika učinjene na štetu vjerovnika.

Aktivno legitimirani za podnošenje paulijanske tužbe u rimskom pravu bili su pojedinačni vjerovnici i upravitelj imovine, a na strani pasivno legitimiranih mogli su se pojaviti i dužnik i stjecatelj u čiju je korist radnja poduzeta. Tužba je bila aktivno i pasivno nasljedna, s time da se protiv nasljednika davala samo na povratak obogaćenja. Za podizanje tužbe bile su postavljene četiri pretpostavke: 1. osiromašenje dužnika (*deminutio patrimonii*), 2. oštećenje vjerovnika (*eventus damni*), 3. svijest dužnika da radnjom oštećuje vjerovnika (*consillium fraudis*) i 4. stjecateljevo znanje o dužnikovoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima (*consciis fraudis*). Navedene pretpostavke preuzelo je i suvremeno hrvatsko pravo.

Institut pobijanja dužnikovih pravnih radnji izvorno je u hrvatsko pravo preuzet iz njemačkog prava, a temelji se na postavkama izgrađenima u rimskom pravu. U pogledu njegova reguliranja od uvođenja u Kraljevini Jugoslaviji, učinjena je jedna bitna izmjena. Naime, institut od 1978. godine, tj. od uključanja u ZOO 78, nije reguliran posebnim propisom kao što je to bio Zakon o pobijanju pravnih djela izvan stečaja od 22. siječnja 1931., već je dio općeg zakona koji regulira obveznopravne odnose. Pritom treba istaknuti da pored pobijanja izvan stečaja, reguliranog ZOO-om, suvremeno hrvatsko pravo regulira i pobijanje u stečaju, i to Stečajnim zakonom.

Odredbe koje reguliraju pobijanje izvan stečaja nalaze se u općem dijelu ZOO-a (čl.66-71.). Aktivno legitimiran na tužbu je vjerovnik, dok su pasivno legitimirani i dužnik i stjecatelj (protivnik pobijanja) odnosno njihovi pravni sljednici (univerzalni / singularni). Za podizanje tužbe moraju se ispuniti sve opće pretpostavke: 1. tražbina dospjela za isplatu, 2. insolventnost dužnika, 3. dužnikova pravna radnja i 4. oštećenje vjerovnika. Postoje i neke razlike u odnosu na uređenje u rimskom pravu. Tražbina u suvremenom hrvatskom pravu može nastati i prije i poslije radnje koja se pobija, dok je u rimskom prava tražbina morala postojati u trenutku poduzimanja radnje koja se pobija. Isto tako, u suvremenom hrvatskom pravu može se pobijati propust dužnika da uveća svoju imovinu, ponajprije odricanje od nasljedstva, dok su u rimskom pravu takva raspolaganja bila izuzeta od pobijanja.

Pored općih pretpostavki, u ZOO-u su propisane i posebne pretpostavke, odnosno u doktrini se govori o četiri inačice Paulijanske tužbe: 1. določna Paulijanska tužba (*actio Pauliana dolosa*), kulpozna Paulijanska tužba (*actio Pauliana culposa*), 3. obiteljska Paulijanska tužba (*actio Pauliana familliaris*) i 4. kvazipaulijanska tužba. U pogledu subjektivnog elementa, rimsko pravo je za podizanje tužbe, kada su u pitanju bila naplatna raspolaganja, postavilo pretpostavku znanja dužnika o vlastitoj insolventnosti i šteti koja će nastati vjerovnicima uslijed radnje, kao i znanje trećega o istim okolnostima, međutim, nije postojala mogućnost podizanja tužbe kada su dužnik i stjecatelj mogli znati da će vjerovnicima nastati šteta (suvremena kulpozna Paulijanska tužba). Dok u rimskom pravu tužitelj nije morao dokazati *consilium fraudis* (tuženik je morao dokazati da ne postoji), u suvremenom hrvatskom pravu teret dokazivanja znanja / svijesti tuženika je na strani vjerovnika (tužitelja). Za podizanje tužbe postavljeni su prekluzivni rokovi od godinu ili tri godine od kada je poduzeta radnja (ovisno o kojoj je tužbi riječ), dok je u rimskom pravu postojao jedinstveni rok od godinu dana od kada je poduzeta pravna radnja, a nakon toga se davala do iznosa obogaćenja.

Uza sve navedeno, proizlazi da je riječ o institutu koji je u bitnome zadržao karakteristike koje su ustanovljene u rimskom pravu, no uz nužne prilagodbe svim posebnim okolnostima kako bi se zaštitili na odgovarajući način i interesi dužnika i vjerovnika.

POPIS LITERATURE

Knjige i članci

1. Baron, I., *Institucije rimskoga prava*, Bibliografski zavod d.d., Nakladna knjižara, Zagreb, 1925.
2. Baron, I., *Institucije rimskoga prava*, Tiskarski zavod Narodnih novina, Zagreb, 1893.
3. Bartulović, Ž.; Bodul, D.; Vuković, A., *Pravnopovijesni i poredbenopravni prikaz razvoja stečajnog postupka*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34, br. 2, 2013., str. 911-939.
4. Benke, J., *What Would 'Praetor Paulus' Do in 'Post-Lehman' World? A Comparative Analysis of Lawmakers' Responses to the Spreading Practice of Fraudulent Transfer*, Journal on European History of Law, vol. 6, br. 2, 2015., str. 122-138.
5. Berger, Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia, The American Philosophical Society, 1953.
6. Biscotti, B., *Debtor's fraud in Roman law. An opportunity for some brief remarks on the concept of fraud*, Fundamina, vol. 17, br. 2, 2011., str. 1-13.
7. Buljan, V., *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji*, Sudačka mreža, str. 1-58.
8. D'Ors, X., *El interdicto fraudatorio en el derecho romano clásico*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC, Roma-Madrid, 1974.
9. Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.
10. Gorenc, V., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, RRIF-plus, Zagreb, 2005.
11. Grevesmühl, G., *Die Gläubigeranfechtung nach klassischem römischem Recht*, Wallstein Verlag, Göttingen, 2003.
12. Horvat, M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.
13. Klarić, P.; Vedriš M., *Građansko pravo*, XIV. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2014.
14. Levinthal, L. E., *The Early History of Bankruptcy Law*, University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, vol. 66, 1918., str. 223-250.
15. Mackeldey, F., *Handbook of the Roman law*, T. & J.W. Johnson & CO., Philadelphia, 1883.
16. Mallin, I., *Actio Pauliana, nadopunjak ovršnog prava*, Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu, br. 10, 1884., str. 585-598.
17. Mallin, I., *Actio Pauliana, nadopunjak ovršnog prava*, Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu, br. 11, 1884., str. 633-649.
18. Mallin, I., *Actio Pauliana, nadopunjak ovršnog prava*, Mjesečnik Pravničkog društva u

- Zagrebu, br. 12, 1884. str. 681-689.
19. Momčinović, H., *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji prema Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 56, posebni broj, 2006., str. 512-538.
 20. Nikšić, S., *Pravna sredstva za pobijanje nevaljanih pravnih poslova – ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba?*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 65, br. 3-4, 2015., str. 361-386.
 21. Roland, O., *The Roman Law of Bankruptcy*, Notre Dame Law Review, vol. 3, 1928., str. 169- 200.
 22. Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973.
 23. Romac, A., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2002.
 24. Romac, A., *Rječnik rimskog prava, Naklada Dominović*, Zagreb, 2018.
 25. Skorup, V., *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji*, Informator, Zagreb, 2021.
 26. Sovrlić, M., *Fraus creditorum u rimskom pravu*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2019., str. 1091-1101.
 27. Velyvis, S.; Mikuckiene, V., *Origin of Bankruptcy Procedure in Roman Law*, Jurisprudencija, br. 3(117), 2009., str. 285-297.
 28. Vizner, B., *Komentar zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, Riječka tiskara, Zagreb, 1978.
 29. Watson, A., *The Digest of Justinian, vol. 4*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2009.

Zakoni

1. Stečajni zakon, Narodne novine br. 71/15, 104/17, 36/22.
2. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 53/91, 73/91, 3/94, 111/93, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 88/01, 35/05.
3. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22.
4. Zakon o pobijanju pravnih djela izvan stečaja od 22. siječnja 1931.

Sudska praksa

1. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka u predmetu Feniks Sp. z o.o. protiv Azteca Products & Services SL (C-337/17, EU:C:2018:487), dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=203228&doclang=HR>
2. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Ruiza-Jaraba Colomera u predmetu Rechtsanwalt Christopher Seagon als Insolvenzverwalter über das Vermögen der Frick Teppichboden Supermärkte GmbH v Deko Marty Belgium NV (C-339/07, EU:C:2008:575), dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=66608&doclang=EN>
3. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1508/2013-2 od 28. studenoga 2017.
4. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Su-IV-16/2021-11 od 24. svibnja 2021.
5. Županijski sud u Varaždinu, Gž-277/16-2 od 14. rujna 2016.
6. Županijski sud u Varaždinu, Gž 1261/2018-2 od 10. srpnja 2018.
7. Županijski sud u Varaždinu, Gž 74/2019-2 od 4. lipnja 2020.